

Tvorba čeških neologizama

Šutalo, Karlo

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:437457>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#)/[Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
Diplomski studij Češki jezik i književnost
Nastavnički smjer
Akademska godina 2022./2023.

Karlo Šutalo

Tvorba čeških neologizama

Diplomski rad

Mentor:

dr. sc. Petar Vuković, red. prof.

Zagreb, rujan 2023.

UNIVERZITA V ZÁHŘEBU
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ODDĚLENÍ PRO ZÁPADOSLOVANSKÉ JAZYKY A LITERATURY
Magisterské studium Český jazyk a literatura
Učitelství
Akademický rok 2022/2023

Karlo Šutalo

Tvorba českých neologizmů

Diplomová práce

Vedoucí:

dr. sc. Petar Vuković, red. prof.

Záhřeb, v září 2023

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF WEST-SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES

Graduate study programme Czech language and literature

Emphasis on Teaching

Academic year 2022/2023

Karlo Šutalo

Word formation of Czech neologisms

Diploma thesis

Mentor:

dr. sc. Petar Vuković, red. prof.

Zagreb, September 2023

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorijski okvir	3
2.1. Korpus – rječnik <i>Hacknutá čeština</i>	3
2.2. Neologizmi.....	5
2.3. Okazionalizmi i parasustav 'parasystém'	8
2.4. Hapaks legomena i 'poluhapaksi'	12
2.5. Tvorba	13
2.6. Klasifikacija i načini tvorbe neologizama	15
3. Analitički dio	17
3.1. Mehaničko kraćenje.....	18
3.2. Blending / stapanje / leksička fuzija	22
4. Zaključak.....	35
5. Literatura	36
Izvori.....	39
Sažetak.....	40
Shrnutí.....	41
Summary	42

1. Uvod

Ideja za pisanjem ovoga rada nastala je posve slučajno, tako što je autor spletom okolnosti naišao na zanimljivu, poučnu i zabavnu publikaciju – na šaljiv rječnik neologizama naslova *Hacknutá čeština*, koji nije isključivo znanstvene prirode jer je namijenjen običnim ljudima, doduše Česima kao izvornim govornicima, kao što mu i stoji u podnaslovu *Neortodoxní slovník dnešní mateřtiny*. Profesionalni jezikoslovci autori su čitava projekta na temelju kojega je publikacija nastala, tako da zasigurno postoji određen znanstveni potencijal u tomu rječniku. Uočeno je kako rječnik osim osnovne leksikografske obrade zbog svoje široke namijene ne sadrži mnogo više podataka, pa bi stoga bilo zanimljivo razmotriti i tvorbenu strukturu riječi koja tamo nije obrađena. Cilj je ovoga rada bio izdvojiti iz rječnika određene riječi prema njihovoj tvorbi, odnosno rječotvornim postupcima na temelju kojih su nastale te ih analizirati s ciljem pokušaja ustvrđivanja neke pravilnosti i zajedničke karakteristike odabranih analiziranih postupaka rječotvorja. Naravno, tvorba riječi izuzetno je opširan pojam i nije realno očekivati da bi jedan diplomski rad propisana opsega mogao izvršiti kompletnu analizu tvorbe jezika. Dakle, u radu se značenje tvorbe moralo definirati i suziti. Srećom – iako nipošto nasumičnim odabirom – mnogi tamošnji neologizmi, barem oni ekspresivni koji graniče s okazionalizmima, sami po sebi streme ka nekim rijetkim i neobičnim tvorbama (v. kasnije 'parasustav'), tako da je sâm odabir vrste leksemâ povukao tvorbu u određenu smjeru, odnosno jasnom su logikom odbačena dva temeljna, klasična tvorbena načina: derivacija i kompozicija. One tvorbe kojima će se u radu posvetiti pažnja jesu mehaničko kraćenje i srodne tvorbe potaknute mehaničkim kraćenjem – prvenstveno je to blending, odnosno leksička fuzija ili leksičko stapanje. Te će se tvorbe potkrijepiti teorijom, pa će biti pokazani primjeri izdvojeni iz korpusnoga rječnika. To je sadržaj drugoga, analitičkoga dijela diplomskoga rada, a u prvome se dijelu podastire isključivo teorija. Taj prvi dio podrazumijeva objašnjenje korpusa, tj. rječnika *Hacknutá čeština*, zatim detaljnu analizu pojma *neologizam* te razne problematike vezane uz njega: blizak mu pojam okazionalizam te povezan pojam hapaksa. Slijedi pojašnjenje termina *tvorbe* (tvorbe riječi) i nerazdvojnoga mu *rječotvorja*, a uz to je teorijski prikazano kojim sve načinima nastaju neologizmi jer ne nastaju nužno samo tvorbenim postupcima. S obzirom na to da je riječ o perifernu područja leksika te o perifernu području tvorbe, teško je dati određene pretpostavke o tome što možemo očekivati. Kako se u suvremenome češkom jeziku tvore neki ekspresivni neologizmi koji se rječotvorno ne uklapaju

u uobičajene načine tvorbe? Napomenimo još kako očekujemo i u tome području relativno velik utjecaj engleskoga jezika kao dominantna jezika današnjice u svakomu smislu.

2. Teorijski okvir

2.1. Korpus – rječnik *Hacknutá čeština*

Knjiga *Hacknutá čeština* s podnaslovom *Neortodoxní slovník dnešní mateřtiny*, objavljena 2018. godine, temeljno je djelo za korpus ovoga rada. Kao što sâm naslov pod maskom govori, to je neobičan rječnik suvremenoga češkog jezika. U naslovu nije, dakle, eksplicitno navedeno da se radi o rječniku neologizama, ali to je navedeno u daljnjemu tekstu te on to neupitno jest, samo što ima vrlo neformalan karakter, pa je tako i na mnogim mjestima pisan češkim supstandardnim jezikom. Neologija općenito u zadnje vrijeme buja i ljudi osjećaju veću potrebu za objašnjenjem i shvaćanjem pregršta novih riječi koje se neprestano stvaraju, a čega smo danas svjesniji više no ikada prije. Spomenimo tako kao primjer ne tako malen amaterski rječnik neologizama *Neologník aneb slovník neologismů* iz 2021. godine koji je stvorio jedan 4. razred gimnazije¹. Neološki su rječnici vrsta posebnih rječnika koji se bave samo određenim riječima, odnosno neologizmima, a inače se načinom obrade lema ponašaju uobičajeno. Najpoznatiji su rječnici neologizama u bohemistici dva djela koja se *kolokvijalno* nazivaju *Slovník neologismů 1* (Martincová i sur. 1998) te *Slovník neologismů 2* (Martincová i sur. 2004). Drugi je rječnik kronološki nastavak na prvi te ima sve osobine prvoga, samo što obrađuje novije riječi. Iako oni nisu jedini češki rječnici neologizama, daleko su najpoznatiji i najcjenjeniji jer su ih stvarali timovi stručnjaka te jer su pisani uz pridržavanje svih leksikoloških kriterija. Ta su dva češka rječnika neologizama eklatantni primjeri kako bi ozbiljan rječnik neologizama trebao izgledati. U tim su dvama rječnicima leme, koje su, naravno, poredane abecednim redoslijedom, određivane na uobičajen tradicionalan način, uz navođenje vrste riječi, deklinacijske ili konjugacijske vrste, roda imenice, svih potrebnih leksičkih domena (poput 'ekspresivno', 'pogrdno', 'razgovorno'), po potrebi su navođene etimologije i uvriježene kolokacije te uz eventualne dodatne potrebne podatke o riječi. Napomenimo kako, za razliku od tih dvaju neoloških rječnika, *Hacknutá čeština* nije ozbiljan rječnik neologizama, niti je pretendirao na to jer je narav toga djela jednako publicistička koliko i znanstvena, pa bismo ga mogli označiti kao znanstveno-popularno djelo.

¹ Radi se o rječniku koji su stvorili učenici Zlínske gimnazije *Lesní čtvrť*, a dostupan je na poveznici <https://www.gymzl.cz/wcd/docs/nastenka-pro-zaky/neolognik.pdf>

Dva su čovjeka bila glavna u stvaranju toga djela, a to su vodeći autor Martin Kavka te leksikograf Michal Škrabal. Najbolje to možemo saznati iz dvaju uvodnih poglavlja dvojice autora, svojevrsnih dvaju predgovora. Od Michala Škrabala doznajemo o ideji, funkciji i naravi Rječnika. Publicirani rječnik nastao je odabiranjem određenih lema s internetskoga rječnika *Čeština 2.0*², odnosno to je njegov 'best of' uređen za publikaciju. Taj internetski rječnik svojevrsan je češki *Urban dictionary* (www.urbandictionary.com), odnosno njegov češki pandan, a *Urban dictionary* jedan je od najpoznatijih, ako ne i najpoznatiji internetski rječnik čije definicije pišu korisnici. Stranica *Čeština 2.0* nastala je 2008. godine te se od tada na njoj prikupljaju nove riječi. Dio naziva *2.0* prema riječima je autora tadašnja modna oznaka za nešto novo, prijelomno, a to iz hrvatske i kroatističke perspektive uistinu jest takvo jer za hrvatski jezik sličan projekt još ne postoji ili barem nije još snažnije zaživio. Nešto najbližije tome što postoji u neposrednoj blizini, te što je Hrvatima razumljivo, jest stranica *Vukajlija*³, internetska stranica na srpskomu jeziku prvobitno zamišljena kao rječnik slenga, a također inspirirana *Urban Dictionary*em, koja je međutim s vremenom postala zbirka uglavnom duhovitih definicija raznoraznih pojmova iz svakodnevnog života (wikipedija: *Vukajlija*). Spomenuta *Čeština 2.0* jest web-rječnik nestandardnoga češkog jezika koji stvaraju izravno korisnici⁴ (usp. s Kavka i Škrabal 2018: *Úvod autora*). Svaka riječ u internetskomu rječniku prolazi kontrolu jednoga od autora, ali tvrde da u definicije ne zadiru, nego da ih ostavljaju takvima kakve jesu, kako su ih napisali korisnici, tek su za publiciranje djela lagano uredili neke od njih. Tvrde da je njihova uloga u projektu isključivo urednička. Također od leksikografa Michala Škrabala doznajemo korisne podatke o tehničkoj strani publicirana rječnika.

Iako se neupitno radi o rječniku maksimalno specifičnom, na koji ne treba – iako nerado! – gledati superstrogo, ipak bi morao zadržati kakvu takvu generalnu kulturu nas leksikografa.⁵ (Kavka i Škrabal 2018: *Slovo leksikografa*)⁶

Način je obrade lema, dakle, daleko opušteniji od leksikografski propisanih standarda. Za leme se navodi redom samo sljedeće: po potrebi u uglatim zagradama izgovor, objašnjenje značenja (poredanih rednim brojkama ako ih je više), zatim je u nekih lema naznačena etimologija ako je potrebna i „ako je autori znaju(!)“. Neke su leme dopunjene rečenicom u

² Dostupno na internetskoj stranici <https://cestina20.cz/>

³ Dostupno na internetskoj stranici <https://vukajlija.com/>

⁴ Citati iz djela *Hacknutá čeština* hotimice se ne prevode uvijek posve standardnim hrvatskim jezikom jer ni u češkome originalu nije rabljen (posve) standardni češki jezik.

⁵ [B]yt' se jistě jedná o slovník nanejvýš specifický, na nějž netřeba – ba neradno! – pohlížet superpřísnýma očima, měl by přeče jen držet jakous takous štábní kulturu nás lexikografů.

⁶ Ponovno napominjemo kako hrvatski prijevod hotimice nije posve na standardnome jeziku.

kurzivu koja oprimjeruje stvarni kontekst te je za svaku naveden datum njezina upisivanja u mrežni rječnik uz ime korisnika koji ju je upisao (Kavka i Škrabal 2018: *Slovo lexikografa*). Dakle, priznajmo da nije toliko jednostavno proniknuti u tvorbu svake ondje navedene rječničke natuknice.

U knjizi se osim rječničkoga dijela nalaze i „bohemistički ekskursi“ raznih autora, odnosno devet manjih razgovora o različitim jezičnim temama s ljudima „kojima je jezik ključan alat u njihovim poslovima“ (Kavka i Škrabal 2018: *Úvod autora*). Recimo i kako su na temelju internetskoga rječnika *Čeština 2.0* snimljeni i mnogi kratki televizijski prilozi, također pod nazivom *Hacknutá čeština*.

2.2. Neologizmi

Kako kaže stara jezikoslovna mudrost, čega je u jeziku malo, ili nestaje ili nastaje.
(Marković 2013: 127)

Neologizmi su uz tvorbu središnji pojam ovoga rada. U najkraćim bismo ih crtama mogli definirati jednostavno kao „nove riječi“, kao što je to učinjeno primjerice u minijaturnoj gramatici Navrátilove i Drechslerove (1997: 6), ali takva definicija za stručniji pristup nije dovoljna.

U poglavlju *Úvodom* u knjizi *Neologizmy v dnešní češtině*, monografiji posvećenoj češkim neologizmima, objašnjena je njihova generalna funkcija. Opisani su kao nova leksička sredstva te kao „izrazi i rezultati jezične kreativnosti i sredstva neprekidne regeneracije, restrukturalizacije i stabilizacije leksika“ (Martincová 2005: 1). Ovo je pogled na jezik kao na živ organizam, u kojemu su prema Martincovoj neologizmi jedan aspekt njegove aktualizacije. Nakon ovoga početnog određivanja funkcije, pružit ćemo uvid u nekoliko definicija neologizama iz nekih čeških gramatika te zatim iz nekolicine drugih stručnih bohemističkih radova, odnosno pregled tumačenja pojma neologizama u raznim stručnim djelima.

U svim su (obrađivanim) češkim gramatikama neologizmi opisivani zajedno s arhaizmima i historizmima, kao međusobno suprotne pojave. Smješteni su u sklopu razvrstavanja leksika prema jezičnim slojevima po značenjskom kriteriju; teritorijalnom, vremenskom i socijalnom. Unutar tih kategorija neologizmi se svrstavaju u vremenski

obilježen leksik (slovní zásoba vymezená časovou platností⁷) zajedno sa spomenutima sebi antonimnim riječima, a to su zastarjele riječi, odnosno arhaizmi (riječi zastarjele unutarjezično, formom) i historizmi (riječi zastarjele izvanjezično, sadržajem).

Česká mluvnice (Havránek a Jedlička 1981a: 423):

Riječi i spojeve riječi koje su u posljednje vrijeme ušle u jezik i koje naspram ostalih riječi osjećamo kao nove nazivamo neologizmima.⁸

Stručná mluvnice česká istih autora (Havránek a Jedlička 1981b: 192) definira ih jednako kao prethodna.

Příruční mluvnice češtiny (1995: 95):

Neologizmi su relativno nove riječi koje se nisu dosad čvrsto nastanile u svijesti govornikâ ili ih se barem još osjeća kao nove.⁹

Dodaju da se neki od njih s vremenom u jeziku potpuno udomaće i počnu se više koristiti, pa izgube osjećaj novine, a neke se nikada u jeziku ne prime, pa se prestanu koristiti. Naznačeno je još kako se u sadašnje vrijeme mnogo riječi u češki preuzima iz engleskoga.

Základní mluvnice českého jazyka (Styblík 2007: 38):

Neologizmi su riječi koje se pojavljuju kao nove. Daljnjim korištenjem gube prizvuk novosti i neobičnosti.¹⁰

U *Mluvnice současné češtiny* (Cvrček 2015: 97) neologizmi se određuju kao: „riječi koje se novo koriste te koje govornici osjećaju kao nove“¹¹.

Iz prethodno navedenih definicija vidimo jasno ponavljanje glavne zajedničke značajke neologizama koju u raznim varijacijama navode sve ove gramatike, a to je njihova *novost*. Te se riječi *pojavljuju kao nove*, one su u jezik ušle *u posljednje vrijeme*, ta je novost *relativna*. Nju govornici *osjećaju*.

Sličnu definiciju kao iz ovih gramatika nalazimo kod Vukovića, a ona glasi da su to „riječi koje su se u uporabi pojavile razmjerno nedavno te se u jezičnoj svijesti govornika još nisu ustalile“. I ovdje su neologizmi obrađeni u ulomku o vremenski obilježenom leksiku, kao

⁷ naziv kategorije prema *Příruční mluvnice češtiny* (1995: 94)

⁸ Slova a spojení slov, která vešla do jazyku v poslední době a která se pociťují proti jiným slovům jako novější, nazýváme neologismy.

⁹ Neologismy jsou relativně nová slova, která dosud pevně nezakotvila v povědomí všech mluvčích nebo jsou alespoň ještě jako nová pociťovaná.

¹⁰ Neologismy jsou slova, která se objevují jako nová. Dalším používáním ztrácejí přízvuk novosti a neobvyklosti.

¹¹ slova, která jsou nově užívána a jako nová pociťovaná

sloj leksika koji tek ulazi u uporabu. Ustvrđeno je kako se neki neologizmi s vremenom integriraju u jezični sustav, a neki ne (Vuković 2013: 127–128). Dakle, definicija je slična prethodnima, tek što je malo preciznija.

Na *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* nudi se sljedeća definicija neologizma:

Leksička jedinica koja se u odnosu prema postojećim jedinicama leksika suvremena jezika odlikuje novošću, kako iz aspekta nastanka, tako i iz funkcionalnoga (funkcionalno-sistemskega, komunikacijskega, stilističkoga) [aspekta].¹² (*Czechency: NEOLOGISMUS*)

Spomenuta su dva aspekta usko povezana, a u ovomu će se radu pažnja posvetiti prvenstveno aspektu nastanka, dok će funkcionalni aspekt biti sekundaran. „Pri tvorbi neologizama mogu se pojavljivati uobičajenije razvojne tendencije, ali i oni leksičko-semantički ili rječotvorni procesi koji u danom trenutku još nisu dovoljno uočljivi“¹³ (*Czechency: NEOLOGIZMUS*). U analizi ćemo nastojati pažnju posvetiti upravo tim manje vidljivim procesima kojima se u promatranome korpusu u današnje vrijeme riječi tvore te pokušati osvijetliti novije tendencije koje se pritom javljaju.

U knjizi *Lexikon a sémantika* pruža se, kako autor tvrdi, „trezveniji pogled“¹⁴ na neologizme koji se tiče njihove uvijek spominjane *novosti*. František Čermák ističe paradoks zastarjelosti nužno prisutan kod neologizama. Kada je neologizam osviješten i (p)opisan, on više nije toliko svjež, a prije toga još nije podložen stručnoj analizi. Oni popisani u rječnicima prošli su već četiri razvojne faze: od samoga nastanka neologizma, preko trenutka njegova zamjećivanja, leksikografske obrade i opisivanja do publiciranja rječnika kao posljednje faze. Tako se može govoriti o riječima koje su tek relativno nove (Čermák 2010: 219).

Markéta Ziková u svojem članku o imeničkim neologizmima i njihovu parasustavnu karakteru na početku daje iscrpnije i preciznije objašnjenje neologizama¹⁵.

Neologizmi kao denominacije okarakterizirane s aspekta svojega nastanka prizvukom novosti predstavljaju specifičan skup leksičkih jedinica. Sa sinkronijskog aspekta taj se prizvuk novosti shvaća u kontekstu njihove sistemske neusidrenosti; od ostalih se jedinica sustava razlikuju kako svojim

¹² Lexikální jednotka, která se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby současného jazyka vyznačuje novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního (funkčně systémového, komunikačního, stylistického).

¹³ V tvorbě **neologismů** se mohou projevat jak obecnější vývojové tendence, tak i ty lexikálně-sémantické n. slovtvorné procesy, které nejsou v dané době ještě dost patrné.

¹⁴ střízlivější pohled

¹⁵ O parasustavu (parasystém) vidi kasnije u poglavlju 2.3.

značenjskim i formalnim osobinama, tako često i svojom stilskom kategorizacijom. Iz te karakteristike proizlazi kako se radi o leksičkim jedinicama koje nisu još posve uključene u strukturu leksika. Radi se o jedinicama s aspekta njihove pozicije u leksiku perifernima, koje čak potencijalno mogu (uz ispunjenje određenih zahtjeva) prelaziti s periferije u centar.¹⁶ (Ziková 2001: 1)

2.3. Okazionalizmi i parasustav 'parasystém'

Okazionalizmi su fenomen srodan neologizmima, a značenja tih dviju vrsta leksema u mnogim se izvorima donekle isprepleću ili se čak smatraju sinonimima – istoznačnima ili barem bliskoznačnima.

Nový encyklopedický slovník češtiny pruža definiciju okazionalizma kao „denominacija ili riječ koja nastaje prigodno u procesu stvaranja teksta, najčešće za jednu konkretnu uporabu uvjetovanu kontekstom“¹⁷. Navedene su i karakteristike okazionalizama: govorni karakter, jedinstvenost čina tvorenja, autorstvo, vezanost uz kontekst, neuzualnost, jednokratna uporaba, začudnost, upadljivost, neobičnost te novina, a napomenuto je kako među okazionalizmima postoje značajne različitosti (*Czechency – OKAZIONALISMUS*).

Razlika između neologizama i okazionalizama ogleda se u tome što okazionalizme šira jezična zajednica ne prihvata te time što čuvaju svoju novinu, neobičnost i izraznu originalnost neovisno o vremenu svojega nastanka. (*Czechency – OKAZIONALISMUS*)¹⁸

Na *Czechency* se dalje navodi da se okazionalizmi za razliku od ostalih riječi ne reproduciraju, nego se uistinu tvore netom prije svojega korištenja, što znači da su indikatori jezične kreativnosti¹⁹ i dinamičnih tendencija u govoru i jeziku. Tako možemo na temelju njih promatrati jedan dio trenutnih smjerova razvoja jezika.

¹⁶ Neologismy, jakožto pojmenování charakterizovaná z hlediska svého vzniku příznakem novosti, představují specifický soubor lexikálních jednotek. Z hlediska synchronního je tento příznak novosti chápán ve smyslu jejich systémové neukotvenosti; od ostatních jednotek systému se liší jednak svými sémantickými a formálními vlastnostmi, a jednak často i svým stylovým zařazením. Z této charakteristiky vyplývá, že jde o lexikální jednotky, které nejsou ještě plně včleněny do struktury slovní zásoby. Jde o jednotky z hlediska jejich postavení ve slovní zásobě periferní, které však mohou potenciálně (při splnění určitých podmínek) přecházet z periferie do centra.

¹⁷ Pojmenování, slovo vznikající příležitostně v procesu tvoření textu zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem [...]

¹⁸ Rozdíl mezi neologismy a okazionalismy se spatřuje v tom, že okazionalismy nebývají jazykovým společenstvím přijaty do užívání, uchovávají si svou novost, neobvyklost, výrazovou neotřelost nezávisle na době, kdy byly vytvořeny.

¹⁹ *Govornik nekoga jezika kreativan je dakle u okviru svoga jezika tako što da na temelju ponuđenih elemenata i pravila beskonačno gradivne oblike, ali kreativan je i tako da svjesno gradi oblike koji narušavaju postojeća pravila (... do granice do koje je jezična zajednica spremna prihvatiti i ovjeriti)* (Marković 2013: 133).

Prema Staněku su okazionalizmi „prigodni neologizmi koji (za razliku od pravih neologizama) obično nemaju mogućnost postati dijelom leksičkoga sustava ili je ta njihova mogućnost veoma mala“²⁰ (Staněk 2002: 1).

Markéta Ziková osim neologizama u svojemu članku piše i o okazionalizmima za koje navodi da su to „jedinice koje se pojavljuju samo u individualnim jezičnim iskazima pojedinih govornika“²¹, ali u radu ih ne smatra manje vrijednima od neologizama, već samo tvrdi kako od neologizama imaju tek manju pojavnost i kako nisu opće prihvaćeni, ali tvorbom se ponašaju slično. I jedni su i drugi prema njezinim riječima dio parasustava (parasystém), što znači da su to leksemi s periferije koji se onda i ponašaju drukčije u usporedbi s ostalim riječima iz centra (Ziková 2001: 1). U svojemu se radu fokusira na tvorbu jedinica, pa tako kao jednu od ključnih karakteristika parasustava određuje sljedeće:

Upravo sustavno korištenje perifernih rječotvornih postupaka i alata koji se u tradicionalnim rječotvornim opisima karakteriziraju kao neproduktivni ili rubni, ili tvorenje pomoću strukturnim modela koji u rječotvorju dosad neopisanih, a koje se u pozadini funkcionalnoga rječotvornog sustava javljaju kao otkloni od norme. (Ziková 2001: 2)²²

Dakle, radi se o rječotvornim postupcima koji su zbog svoje perifernosti rijetki i neobični, a samim time i manje proučeni od onih uobičajenih ili u drugim slučajevima nisu dosad prihvaćeni i(li) registrirani.

U parasustavu se upotrebljava neobična, parasustavna tvorba koja se temelji na slobodnijim pravilima izvođenja i slaganja te koje raspolaže osobitim formantima i rječotvornim tipovima. Njegova uloga počinje tamo gdje završavaju mogućnosti osnovnih rječotvornih načina, odnosno počinje onda gdje izvođenje i slaganje vođeni čvrstim pravilima i s ograničenom količinom formanta ne uspijevaju više sami zadovoljiti enormno povišenu potrebu određenih posebnih denominacija (primjerice stvoriti u razdoblju od 11. do 13. stoljeća toliko formalno različitih antroponima kako se pri dotadašnjem imenovanju osoba jednim imenom u okviru pojedine zajednice isti antroponimi ne bi ponavljali suviše često). (Pleskalová 2000: 40)²³

²⁰ *Okazionalizmy* rozumím příležitostné neologismy, které (na rozdíl od vlastních neologismů) obvykle nemají možnost včlenit se do lexikálního systému nebo ji mají malou.

²¹ [...] odlišují se tak od jednotek vyskytujících se pouze v individuálních jazykových promluvách jednotlivých mluvčích, které jsou pak označovány jako **okazionalní**.

²² Právě systematické využívání periferních slovtvorných postupů a prostředků, které bývají v tradičních slovtvorných popisech označovány jako neproduktivní nebo okrajové, nebo tvoření podle strukturních modelů dosud ve slovtvorbě nepopsaných, které se na pozadí fungujícího slovtvorného systému jeví jako vybočení z normy.

²³ V parasystému se pak uplatňuje zvláštní, parasystémové tvoření založené na volnějším pravidlech derivace a kompozice a disponující osobitými formanty a slovtvornými typy. Jeho úloha začíná tam, kde končí možnosti základních slovtvorných způsobů, přesněji řečeno, když derivace a kompozice řízená pevnými pravidly a vládnoucí omezeným počtem formantů nestačí uspokojit enormně zvýšenou potřebu jistých speciálních

Iako su se lingvisti zbog fokusa na iskaze većega broja govornika ranije manje bavili okazionalizmima, oni nipošto nisu manje vrijedni od neologizama, te također slijede određena pravila, pa ističemo o njima još jednu tvrdnju izvađenu iz konteksta o frazeološkim spojevima pomoću sufiksa *-ismus* tipa *odezdikezdismus* ‘?odzidadozidaizam’. „Iako se radi o leksičkim jedinicama koje smatramo okazionalnima, tvorba se tih riječi ne može smatrati rezultatom nasumičnih rječotvornih procesa“²⁴ (Ziková 2001: 4). Drugim riječima, unatoč neobičnim postupcima kojima se katkad tvore okazionalizmi (pa i neologizmi), oni uvijek imaju svoje opravdanje i ponašaju se prema određenim pravilima, jedino što ona nekada nisu još popisana i normirana zbog toga što su nova i(li) rijetka.

Iz kroatističke se perspektive okazionalizam ne smatra podvrstom neologizma, iako svakako jest njemu srodan pojam. Oba se ta pojma zajedno s hapaksom svrstavaju u *nove riječi* kao njihov hiperonim. Nove riječi, kao što sâm naziv govori, jesu široko gledano sve riječi koje su u jezike nove, od čega se pak razlikuje nešto uži pojam (*novokovanica*) koji „isključuje primjerice pozajmljenice, nove ostvaraje metaforike i metonimije i sl., dakle sve ono što nije usko morfološki problem“. Okazionalizam se još naziva prigodnicom, a to je „oblik riječi koji se kuje prigodno ili slučajno, ovisno o trenutnoj potrebi komunikacijske situacije“ uz napomenu kako takav oblik obično ne ulazi u opći leksik, načelno stoga što za njim ne postoji opća potreba. Tvrdi se kako prigodno skovan oblik riječi ipak može ući u opći leksik ako ispunjava niz uvjeta kao što su: potreba jezične zajednice za njim, prihvatljivost načina na koji je skovan, poštivanje jezične norme, dovoljna čestota uporabe i nepostojanje kakve druge riječi koja izriče isto značenje. U Markovićevu je djelu neologizam određen kao „novoskovani oblik riječi koji nadiđe individualnu razinu, pa eventualno postane i dio leksičke norme kojega jezika“. Kao sinonim za neologizam spominje se i novotvorenica. Autor navodi još nekoliko napomena kojima nastoji rasvijetliti ovu problematiku. Sâm zagovara uporabu ranije spomenutih termina *nove riječi* i *novokovanice* jer se time zaobilazi teško određiva granica između okazionalizma i neologizma. Navodi kako ih je moguće razlikovati i prema nakani, tako što neologizmi nastaju ciljano – svjesnim, hotimičnim, intencionalnim angažmanom govornika (usp. s Marković 2013: 131–132).

Muhvić-Dimanovski u svojoj monografiji o novotvorenicama u hrvatskome jeziku razlikuje dva temeljna tipa neologizama – denominativne i stilističke, od kojih okazionalizmi

pojmenováni (např. vytvořit v 11.-13. stol. tolik formově rozrůzněných antroponym, aby se při tradičním označování osoby jediným jménem v rámci určité society stejná antroponyma příliš často neopakovala).

²⁴ Ačkoli jde o lexikální jednotky označované jako okazionální, nelze jejich tvoření považovat za výsledek nahodilých slovtvorných procesů.

pripadaju drugoj skupini (2005: 6). Denotativni su neologizmi *predmetom interesa šire jezične zajednice*, oni uobičajeni kojima se neka pojava imenuje, a stilistički su oni koji nisu neophodni za jezik, koji „polaze od estetskih načela“, oni dakle nose u sebi neku konotaciju i njih stvara pisac za potrebe djela ili bilo tko drugi za određenu specifičnu komunikacijsku situaciju. Stilistički neologizmi imaju vrlo male šanse da uđu u opću uporabu. Prema autoričinu je mišljenju svaki okazionalizam potencijalni neologizam ako je u skladu sa zakonitostima jezične tvorbe i ako je tvorbeni obrazac kojim se autor poslužio u tome trenutku aktivan, odnosno produktivan (2005: 7). Autorica kao glavni kriterij određivanja što je neologizam ističe vrijeme. Neologizmi nakon određena vremena prestaju biti neologizmima te postaju „običnim riječima“, a najnovije riječi u jeziku koje (još) nisu dostigle status neologizma mogu se tretirati kao okazionalizmi. Slično kao što je ranije spomenut paradoks zastarjelosti neologizama u Čermáka, Muhvić-Dimanovski postavlja paradoksalno pitanje o tome koliko je vremena potrebno da se nova riječ počne smatrati neologizmom i koliko je potrebno da bi neologizam izgubio svoju novinu, te zaključuje kako je svaki odgovor na to pitanje zapravo proizvoljno rješenje (2005: 61).

Promotrimo nekoliko analiziranih primjera okazionalizama u jednome manjem članku, nastalih u češkome marketinškom diskursu relativno nedavno. Riječ je o članku *Okazionalizmiáda aneb okazionalismy v současně české reklamní tvorbě*. U tekstu su promotrena dva primjera, kako se tvrdi, uspješno skovanih okazionalizama te dva primjera neuspješnih okazionalizama s pojašnjenjima zašto je tomu tako. Kako bi okazionalizam (pa tako i uopće neologizam) funkcionirao uspješno, on treba biti jasan i razumljiv kako leksički tako i tvorbeno. Dani primjeri uspješnih okazionalizama jesu: *omlékovat* (sušenky Oreo) (hr. ?*omlijčiti* Oreo kekse) te *tarifiáda* (tvrtke T-Mobile) (hr. ?*tarifijada*). Obje riječi tvorene su od korijenskih riječi očekivanih u danim kontekstima (*mléko*, *tarif*) te od jasnih afikasa s ustaljenim značenjima (o-, -iáda). Navedena su dva nevaljana okazionalizma *vyšmoulit / vyšmoulený* i *bankovat (s někým)* (Slovenská spořitelna). Prvi je od njih jednostavno nejasan, iako nije problem u tvorbi. Pridjev *vyšmoulený* (vy+šmoul(a) +en(ý)), hr. ?*ištrumpfan* (iz + štrumpf + an(Ø)) odnosi se na cijene u trgovačkomu lancu Albert koje imaju u tomu kontekstu biti snižene.

Ne znamo što [ta] riječ znači, a pomisao da mali plavi štrumpf na neki način korigira cijene ili da se cijene prilagođavaju ideji „štrumpfastičnosti“ ostaje nam nedokučiva. (Novosadová: 2012)²⁵

²⁵ Nevíme, co slovo znamená, a při představě, že malý modrý šmoula nějakým způsobem upravuje ceny nebo že se ceny připodobňují pomyslné ideji „šmoulovitosti“, nám zůstává rozum stát.

Drugi navedeni neologizam koji autorica smatra neuspjelim jest *bankovat s někým* 'bankariti s nekim'. Iako je sufiks *-ovat* u češkome čest i uobičajen te upotrebljiv u raznim kontekstima, autorica navodi kako pošta s nama ne „poštari“, škola ne „školari“ a trgovina ne „trgovira“, pa drži kako niti banka ne bi trebala imati takav privilegij.

Zanimljivo je kako je banka iz iste podružnice u Hrvatskoj također imala slogan *Bankarite s nama*, koji nije bio loše prihvaćen, a poznate su i razne izvedenice od riječi Štrumpf, kao što su *štrumfirati* ili *štrumfastično*²⁶. Dakle, važno je da riječ bude jasna i razumljiva barem u svome kontekstu, a uz to je nužno povezan i tvorbeni postupak koji također mora biti dovoljno jasan. Smatramo da problem okazionalizma *vyšmoulený* leži u tome što se Štrumpfovi intuitivno ne vezuju uz veličinu, već da je njihovo glavno svojstvo zasigurno karakteristična plava boja, pa je to svojstvo plavosti prva vezana asocijacija na njih i na eventualnu *vyšmoulenost*. U rječniku *SSJČ* navedeno je također kako *šmoula* ima rijetko značenje prljava čovjeka²⁷, no ni ono nema s dotičnim cijenama ničega zajedničkog.

Mi ćemo u ovome radu na okazionalizme gledati ipak blagonaklono te uz pretpostavku da je jedino bitno da budu shvaćeni i prihvaćeni u određenu vremenskom trenutku barem od strane određene ciljne skupine govornikâ, tj. u određenu kontekstu.

Nový encyklopedický slovník češtiny konstatira kako se okazionalizmi zbog svoje individualne tvorbe i autorstva nekada nazivaju različitim imenima, kao primjerice kontekstnim ili pjesničkim neologizmima, a ponekad ih se izjednačuje i s hapaksima (usp. s *Czechency – OKAZIONALISMUS*).

2.4. Hapaks legomena i 'poluhapaksi'

Bohemističko gledište preklapa se ovdje s kroatističkim, barem jednim – Markovićevim. Definicija pojma *hapax legomenon* s *Czechency* glasi: „jezične jedinice (u pravilu oblici riječi, rjeđe leme) koje su zahvaćene samo jednom u određenom korpusu“²⁸ (*Czechency: HAPAX LEGOMENON*). Gotovo istim riječima ta je pojava opisana i u pouzdanu kroatističkom izvoru

²⁶ Iz članka <https://povijest.hr/nadanasnjidan/kako-su-nastali-popularni-strumfovi-1958/> (pristup: 2. IX. 2023.)

²⁷ *šmoula, -y m. špinavý člověk (Wint.)

²⁸ [...] jaz. jednotky (zpravidla slovní tvary, řidčeji lemmata), které jsou zachyceny jen jednou v konkrétním korpusu.

kao riječ za koju imamo samo jednu potvrdu u korpusu jer uostalom *hapax legomenon* u prijevodu s grčkoga znači „jednom izgovoreno, rečeno jedanput“ (Marković 2013: 132).

Čermák razlikuje hapakse kao riječi koje su se pojavile samo jednom te uz njih poluhapakse (*semihapaxy*), što su oblici s vrlo niskom pojavnom frekventnošću, ali s više od samo jedne pojave (usp. s Čermák 2010: 163). Kao pojam kojim barata korpusna lingvistika poluhapakse sa značenjem istim kao u Čermáka navodi se i u *Czechency (Czechency: HAPAX LEGOMENON)*.

Jedan dio riječi iz našega korpusa mogao bi se uistinu svrstati pod navedenu definiciju poluhapaksa ako pod tim smatramo sve one riječi koje su svoju potvrdu doživjele na samo dvama do trima mjestima, odnosno u internetsku rječniku *Čeština 2.0* te u knjizi *Hacknutá čeština*, nastaloj na temelju njega. Naravno, mnoge su od tih riječi korištene još određen broj puta prije i(li) poslije no što su unesene u rječnik(e). Pretpostavka koju pak posve sigurno možemo odbaciti jest da je bilo koja od ovih riječi hapaks legomenon jer, kao što smo konstatirali, svaka riječ u proučavanom rječniku bilježi prema svim kriterijima najmanje dvije potvrde.

2.5. Tvorba

U naslovu ovoga rada središnja je riječ tvorba, termin sa značenjem koje se može shvatiti veoma široko, što dakle zahtijeva prethodno određenje. Prema Vukovićevim riječima u bohemistici postoje dva termina vezana uz tvorbu, dvije različite tvorbe koji se u bohemistici u jezikoslovnim radovima obično rabe u specijaliziranim značenjima, a to su tvorba riječi (*tvoreni slovy*) te rječotvorje (*slovotvorba*). Prema tomu tumačenju tvorba riječi označava „proces kojima se u nekom jeziku od već postojećih riječi tvore nove“, dok je rječotvorje „lingvistička disciplina koja proučava tvorbene postupke, riječi koje nastaju tvorbenim postupcima te formalno-semantičke odnose među tim riječima“ (Vuković 2013: 134). Ta su dva pojma, kako vidimo, snažno isprepletena i nerazdvojiva.

Najcjenjenije kroatističko djelo koje se bavi tvorbom jest ono Stjepana Babića. Ondje se tvorba riječi određuje dvojako, odnosno dva su moguća značenja toga pojma, a to su „jezična pojava kojom u jeziku postaju nove riječi na osnovi dosadašnjega rječničkog blaga“, kao i „jezikoslovna disciplina koja se bavi proučavanjem načina, obrazaca i tipova postanka novih

riječi“ (Babić 2002: 23). Dakle, u kroatistici su tvorba riječi i rječotvorje potpuni sinonimi, kao što tvrdi primjerice *Školski rječnik hrvatskoga jezika*²⁹, a obično sâm pojam tvorba podrazumijeva neizrečen drugi dio sintagme koji glasi riječi, odnosno tvorba riječi – rječotvorje.

U bohemistici je pak najcjenjenija tvorba zasigurno ona Miloša Dokulila. Pisane su o tome djelu razne pohvale, primjerice kako značaj njegove znanstvene koncepcije nije bio poljuljan ni jednim djelom koje je uslijedilo, te da „ostaje nadalje najdubljom i najpotpunijom analizom rječotvorne strukture češkoga leksika“³⁰ (Rusínova, Ziková 2007: 273). Dokulil otvara poglavlje o tvorbi riječi (*tvoření slov*) rečenicom: „Nauk o tvorbi riječi, rječotvorje, ima u okviru sinkronijskoga jezičnog opisa posebnu poziciju“ (podcrtao autor)³¹. Želi se time izreći kako je u rječotvorju teško povući granicu između sinkronijskoga, koje jest predmetom njegova proučavanja, te dijakronijskoga, što je u nadležnosti druge discipline, etimologije. Upravo podcrtani dio rečenice ukazuje na njihovu povezanost. Dakle, ne povlači se nipošto stroga granica između tih dvaju vrlo srodnih termina – tvorbe riječi i rječotvorja, ali pomnim razmatranjem to nije isto, već je riječ o onome kako tumači Vuković ranije spomenuto.

Pod tvorbom riječi mislimo na rječotvorne postupke, procese tvorbe riječi kao rezultate tih procesa, rječotvorne oblike i njihove osobine, stvorenost riječi. Predmet je rječotvorja dakle proučavanje kako se riječi tvore, ali i kako su oblikovana, ili točnije kako izgledaju da su oblikovana.³² (Dokulil 1986: 193)

Valja razlikovati i tvorbene načine i tvorbene postupke, što su također dva veoma bliska pojma. Tvorbeni su postupci „konkretne intervencije u morfemsku strukturu postojećih riječi kojima se tvore nove riječi“, a rječotvorni načini njihovi su apstraktni hiperonimi (usp. s Vuković 2013: 136), ali oni se izvan bohemistike često smatraju sinonimima. U ovome radu nećemo suviše zalaziti u klasične tvorbene načine jer proučavamo tvorbu neologizama i okazionalizama, koja je uvijek specifična i gotovo nikada klasična i uobičajena, a ipak se dva osnovna tvorbena načina barem u najkraćim crtama jednostavno ne smiju izostaviti. To su dakako izvođenje ili derivacija (odvozování, derivace) te slaganje ili kompozicija (skládání, kompozice). U izvođenju se nove riječi tvore na način da se od postojeće, osnovne riječi uz

²⁹ Prema stranici <https://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=tvorba>

³⁰ Nosnost Dokulilovy koncepcie nebyla těmito různými aplikacemi, doplněními a částečnými revizemi ve své komplexnosti dotčena a zůstává stále nehlubší a nejdůplnější analýzou slovotvorné struktury slovní zásoby češtiny.

³¹ Nauka o tvoření slov, slovotvorba, má v rámci synchronního jazykového popisu zvláštní postavení (podcrtao autor).

³² Při tvoření slov máme na mysli slovotvorné postupy, procesy tvoření slov jako výsledky těchto procesů, slovotvorné útvary a jejich vlastnosti, utvářenost slov. Je tedy předmětem slovotvorby, jak se slova tvoří, ale také jak jsou utvořena, nebo přesněji, jak se jeví utvářena.

pomoć jednoga korijena te afik(a)sa (najčešće sufikasa i prefikasa) derivira nova riječ, izvedenica koja predstavlja zbroj značenja morfema od kojih je nastala (usp. s primjerice Dokulil 1986: 231–232 ili Vuković 2013: 137). Za razliku od izvođenja, slaganje operira uvijek barem dvama korijenima koji se međusobno komponiraju u novu riječ, složenicu, a njihovo združivanje može biti uz pomoć interfiksa ili bez njega, te razlikujemo srastanje koje se odnosi na pojavu kad ustaljena sintagma preraste u jednu riječ (usp. s Vuković 2013: 146–149). To su dva temeljna tvorbena načina. Oni su linearni, odnosno konkatenativni, što znači da se značenja njihovih sastavnica jednostavno zbrajaju dajući pritom novo značenje, jednako kako se zbrajaju i njihove morfološke komponente.

Govoreći općenito o jezicima svijeta, „sufiksi su dakle u određenom smislu 'najprototipniji' afiksi“ (Plungjan 2016: 75). Isto to vrijedi i za češki. Sufiksacija je najčešći rječotvorni postupak u češkome, a izvođenje je najčešći rječotvorni način. „Imenice se tvore pomoću svih rječotvornih postupaka, pa tako slijedom toga među njima prevladava izvođenje pomoću dometaka (sufikasa)“³³ (Dokulil 1986: 231).

2.6. Klasifikacija i načini tvorbe neologizama

Kao što smo saznali, neologizmi i okazionalizmi u jeziku ne tvore se nužno prema uobičajenim i temeljnim rječotvornim načinima. Dakako da se neke novotvorenice koriste i njima, ali to je tek jedna od mogućnosti. Takve riječi posljedice su jezične kreativnosti, što znači i to da potiču korištenje i raznih novih, marginalnih i slabo istraženih tvorbenih postupaka u jeziku. Prikazat ćemo na koje sve načine mogu nastajati neologizmi prema različitim izvorima.

U djelu *Česká mluvnice* navode se načini obogaćivanja leksika, drugim riječima načini na koje sve mogu nastajati neologizmi u češkomu jeziku. To su 1) iz domaćih rječotvornih osnova izvođenjem, slaganjem i tvorbom kratica – odnosno tvorbenim postupcima, 2) domaće riječi dobivaju nova značenja prenošenjem, sužavanjem i sl. – odnosno promjenama značenja riječi, tj. neosemantizacijom, 3) ustaljivanjem spojeva riječi (sintagmi), 4) prevođenjem tuđih riječi, tj. semantičkim kalkiranjem, 5) preuzimanjem riječi iz drugih jezika te međunarodnih riječi koja često imaju svoje, posebne sufikse. Naveli su i šesti razlog koji iz današnje perspektive ne

³³ Substantiva jsou tvořena všemi slovotvornými postupy, je však též příznačné, že mezi nimi naprosto převažuje odvozování příponové (sufixace).

možemo označiti za točan, a to je da se mogu tvoriti preuzimanjem riječi u književni jezik iz ostalih razina jezika kao što su narječja, supstandard ili sleng. Dakako, navođenje tog razloga ima svoj smisao i opravdanje jer je to djelo nastalo u ranijoj fazi lingvistike, koja je prije svega opisivala standardni jezik, pa je iz te perspektive opravdano reći da je riječ u jeziku nova kada je preuzeta iz nekoga drugog varijeteta koji pripada istome nacionalnom jeziku, jer se pod jezikom podrazumijevalo standardni jezik (usp. s Havránek i Jedlička 1981: 424–426).

Malena gramatika *Stručná mluvnice česká* ima navedenih šest načina na koje neologizmi nastaju: izvođenje, slaganje, preuzimanje, novo značenje, nove sintagme te skraćivanje (kratice i kratične riječi) (usp. s Navrátilová i Drechslerová 1997: 5).

Styblík kao načine tvorbe novih riječi u češkomu jeziku navodi: 1. tvorbeni načini (izvođenje, slaganje, skraćivanje), 2. preuzimanje, 3. tvorenje spojeva riječi, 4. nastanak novih značenja (usp. s Styblík 2007: 43).

Vrlo uspješnim takvim prikazom načina na koje neologizmi u jeziku nastaju smatramo jedan kroatistički iz monografije o neologizmima autorice Muhvić-Dimanovski. Donosimo ih po redu: 1) tvorbenim obrascima, 2) kontrakcijom (sažimanjem), što su zapravo mehaničke složenice i blendovi, 3) semantičkom neologijom (neosemantizacijom), koja podrazumijeva semantičko posuđivanje, tj. širenje ili zamjenu značenja neke postojeće tvorenice, 4) slobodne tvorbe (poput švedski stol, 'švédský stůl'), te 5) neologizmi nastali radi popunjavanja mjesta antonima – kao primjerice riječ *fiksni* od ranije stvorene riječi *mobilni* (telefon, linija), češki *pevný* od prethodnoga *mobilní (linka)*. Semantička neologija ima dva podtipa, a to su kognitivna metonimija („kognitivni proces u kojem jedna pojmovna cjelina, tzv. sredstvo, pruža mentalni pristup drugoj pojmovnoj cjelini“) te kognitivna metafora („preneseno značenje nekoga konkretnog pojma, pri čemu oba značenja dalje supostoje u jezičnoj uporabi“) (usp. s Muhvić-Dimanovski 2005: 97–108).

Korisnim smatramo ovdje navesti neke periferne rječotvorne postupke koje Vladimír Šmilaur u svojemu tvorbenom priručniku navodi nakon analize uobičajenih primarnih tvorbenih načina izvođenja i slaganja. Grupirao ih je u poglavlju pod naslovom *Některé zvláštní způsoby tvoření slov* odnosno *Neki neobičnii načini tvorbe riječi*, što je baš poput posebne analize tvorbenoga parasustava iz vremena nastanka i objavljivanja njegova djela, iz jezično relativno davne 1971, a koja je aktualna i korisna još i danas. To poglavlje podrazumijeva šest zasebnih „neobičnih“ tvorbenih načina. Prvo je 'kratično tvorenje' koje podrazumijeva slogovne, glasovne, slovne i miješane kratice. Među slogovnim kraticama navode se primjeri

složenica nastalih mehaničkim kraćenjem te primjeri blendova. Ostale su kratice pretežno obične, onakve kakvima inače smatramo kratice. Druga je grupa neobične tvorbe mehaničko kraćenje. Treća je *nastavování slov* 'produživanje / podešavanje riječi', u koju spadaju primjeri koji su zapravo svojevrсна reduplikacija *strakaty-makaty*, *poseroutka*, *malilinký*, *tlachy-plachy*. Četvrta je grupa tvorbe *překrucování slov* 'izvrtanje, prekrajanje riječi', odnosno namjerno iskrivljavanje riječi. Navodi da se to radilo prilikom želje za psovanjem, gdje se psovka izgovaranjem iskrivljavala da ne bi bila izrečena cijela. U petoj grupi naslovljenoj *křížení slov*, *kontaminace* 'križanje riječi, kontaminacija' navodi vrlo neobične primjere blendinga koje donosimo kasnije (v. poglavlje 3.2. *Blending*). I šesta je opisana grupa tvorbe 'denominiranje prema prvim riječima' za koje navodi *otčenáš* i *zdrávas*, odnosno Očenaš i Zdravomariju (usp. s Šmilauer 1971: 15–17).

Pregledom Šmilauerovih neobičnih tvorbenih postupaka dobili smo sliku onoga što sve parasustav može predstavljati, odnosno kakvim se neobičnim, zanimljivim načinima mogu tvoriti nove riječi.

3. Analitički dio

U ovome će se poglavlju analizirati jedan dio onoga što danas možemo svrstati u parasustavnu tvorbu češkoga jezika, drugim riječima analizirat će se neki tvorbeni postupci koji su u današnjemu češkom jeziku marginalni do slabo zastupljeni. Upravo su takvi rječotvorni postupci neologizmima i okazionalizmima omiljeni, odnosno takvi postupci, koji su u jeziku periferni, mogu biti izvrsno plodno tlo za razvoj onih riječi koje su i same dijelom jezične periferije.

[K]ako je poznato, u jezicima svijeta – pa i u hrvatskome [*– pa i u češkome*] – ima i rječotvornih postupaka koji se ne temelje na linearnu ulančavanju morfova, koji dakle nisu konkatentivni, nego su nelinearni, nekonkatentivni. Među njih ubraja postupke modifikacije osnove (primjerice prijevoj i konverzija), postupke skraćivanja, tj. okrnjivanja osnove (obratno izvođenje, metateza), haplologiju, reduplikaciju, te postupke koji se temelje na alfabetu (akronimizacija, mehaničko kraćenje, blendovi). (Marković 2011: 223)

Pozabavit ćemo se u sljedećemu poglavlju u analitičkome dijelu prvenstveno upravo prethodno opisanim, odnosno nekim određenim tvorbama koje nisu linearne, koje dakle za

rozlika od izvođenja i derivacije nisu tek pukim zbrojem značenja morfema od kojih je tvorenica sastavljena.

3.1. Mehaničko kraćenje

Dokulil razlikuje dvije glavne vrste kraćenja – semantičko i mehaničko. Pod semantičko kraćenje ubraja elipsu i univerbizaciju, a pod mehaničko ubraja kratice i kratične riječi, odnosno ono što se i inače smatra kriticama, i mehaničke skraćene. Neki pak autori mehanički skraćene riječi uopće ne ubrajaju u tvorbu riječi jer takvim postupkom ne nastaje nova onomasiološka jedinica, nego nastaje samo formalno drukčija oznaka za fenomen koji je već bio označen drugom riječju ili spojem riječi. Vidjeli smo tako ranije (u poglavlju 2.6.) da primjerice Muhvić-Dimanovski među načinima nastanka neologizama razlikuje kao dvije odvojene pojave tvorbene postupke te kontrakciju / sažimanje.

U mehaničkom se kraćenju reduciraju riječi ili višerječni izrazi na neke glasove (slova) ili slogove ili eventualno grupe glasova (slova) koje svojim izražajnim sastavom ili pravopisom te suvremeno živim oblikom signaliziraju u svijesti primatelja poruke značenje neskraćene riječi, a to bez obzira na to zaklanja li izostavljeni segment riječi korijen ishodišne riječi.³⁴ (Dokulil 1986: 517)

Čim takva mehanički skraćena riječ postane uobičajenom, ona počne istiskivati riječ od koje je stvorena te nastaje konkurencija. Zbog jezične ekonomije, tvrdi Dokulil, skraćena riječ postupno izgubi svoje prvotno značenje, pa se ona postupno ustalila i postane nositelj novoga, izmijenjenog značenja (usp. s Dokulil 1986: 517).

Mehaničko kraćenje Šimandl određuje kao „kraćenje koje ne mari za strukturu riječi, odnosno kraćenje riječi koje dezintegrira morfemsku strukturu“³⁵ (Šimandl 2013: 109). U ranijem su se stanju češkoga jezika riječi tvorene na ovaj način koristile samo u nekim slojevima jezika, pa tako Šmilauer navodi da su se pojavljivale u hipokoristicima, slengu, argotu, te da su već skraćene riječi preuzimane iz drugih jezika (Šmilauer 1971: 16), a danas se one koriste u češkomu jeziku općenito, tek što ih nedostaje u standardnome jeziku, a niz primjera možemo vidjeti u Šimandlovim radovima. U ranijemu radu navodi neke karakteristike

³⁴ Pri mehaničkom kraćenju se redukuju slova ili višerječni izrazi na neke glasove (slova) ili slogove ili eventualno grupe glasova (slova) koje svojim izražajnim sastavom ili pravopisom te suvremeno živim oblikom signaliziraju u svijesti primatelja poruke značenje neskraćene riječi, a to bez obzira na to zaklanja li izostavljeni segment riječi korijen ishodišne riječi.

³⁵ kraćenje nezohlednujući stavbu slova, jinač rečeno: kraćenje dezintegrirajuće morfematičkom stavbu

mehaničkoga kraćenja. Mehaničko kraćenje ne vodi se strukturom, niti se može gramatikom objasniti zašto je nešto skraćeno upravo tako kako jest. Tvrdi kako neki od njih postanu samostalne riječi s eventualnim dodanim sufiksima, koji su ipak rijetki, a neki od njih postaju prefiksoidi s fiksnim značenjem. Zamijećeno je da su riječi nastale mehaničkim kraćenjem u češkomu jeziku daleko najčešće dvosložne te da uobičajeno završavaju vokalom *o* (Šimandl 2012: 2), što ćemo pokušati provjeriti na riječima iz našega korpusa. Napominje se kako bi trebalo više pažnje pri proučavanju češkoga jezika posvećivati nekim specifičnim rječotvornim postupcima koji su opisani u engleskome kao jeziku koji snažno utječe na češki. Mehaničko je kraćenje tvorbeni postupak koji spada u *back derivation*, obratno izvođenje (*zpětná derivace*), a autor tvrdi da je unutar te grupe tvorbenih načina u bohemistici proučena u određenoj mjeri samo deprefiksacija (Šimandl 2012: 3).

Vuković navodi mehaničko kraćenje kao čest postupak, ali ne za sve sfere jezika, već samo za govorni i neknjiževni jezik. Tvrdi da isto to vrijedi i za univerbizaciju (postupak spajanja dviju riječi koje čine ustaljenu sintagmu u jednu riječ obično pomoću sufiksacije), a ta se dva postupka nazivaju i ekspresivnim preoblikama (*expresivní úpravy*) postojećih riječi. Spominje još kako je mehaničko kraćenje često povezano s preobrazbom i duljenjem samoglasnika te kako može uključivati i sufiksaciju (Vuković 2013: 149).

Mehaničkoga kraćenja u odabranome korpusu nema suviše mnogo. Detaljnom analizom svih riječi koje započinju dvama opširnim slovima P i R iz rječnika *Hacknutá čeština* pronađeno je samo sedam slučajeva mehaničkoga kraćenja. To nije mnogo primjera, ali vrijedni su i raznoliki.

Mehanička kratica	Ishodišna riječ	Značenje / prijevod	Opis mehaničkoga kraćenja	Eventualna specifičnost
pikáč	pikad or (neosemantizam u značenju <i>párek v rohlíku</i>)	hotdoh (u značenju neosematizma)	Kraćeno zdesna; sufiks -áč	
prgat	programevat	programirati	Kraćenje središnjega	

			dijela; bez afiksa	
prgač	programátor	programer	Kraćenje središnjega dijela; sufiks -ač	
přít'a	příte <u>l</u>	dečko / partner	Kraćeno zdesna;	Glasovna promjena t → t' ispred sufiksa
recouš	recidivista	recidivist	Kraćeno zdesna; sufiks -ouš	
retrouš	retrospekták / retrospektivní člověk	retrospektivac	Kraćeno zdesna; sufiks -ouš	
roboš	robotník	rabotar	Kraćeno zdesna; sufiks -oš	

Analizirani primjeri pokazuju da u češkome jeziku mehaničko kraćenje teče prirodno, za razliku od situacije u hrvatskome, u kojemu je tvorbe slične ovima veoma teško zamisliti, barem (ili čak) iz autorove perspektive kao jezično osviještena mladoga čovjeka. U svim analiziranim primjerima mehaničko kraćenje služi prvenstveno dodavanju ekspresivnosti riječima te jezičnoj ekonomiji, odnosno mogućnosti lakša i brža izricanja jezične poruke te svih željenih značenja u njoj. Primjećujemo, iako bez čvrstih dokaza, kako je svih sedam izdvojenih mehaničkih skraćenica iz nestandardnoga jezika, slenga ili argota. Često je i uobičajeno dodavanje razgovornih sufikasa poput *-ač*, *-áč* te za ovu tvorbu specifičnih *-oš* i *-ouš*.

Josef Šimandl nakon opisa mehaničkoga kraćenja pojedinačnih riječi opisuje mehaničko slaganje. Pod tim pojmom podrazumijeva „složenice od prvih slogova, od početnih nizova i sl.“³⁶ iz dviju ili više riječi, s time da slaganje ima, dakako, malo relativizirano značenje, a razlikuje tri njegove vrste: mehaničko slaganje prvih slogova ili početnih dijelova

³⁶ Skládání z prvních slabik, z počátečních řetězců apod.

riječi, mehaničko slaganje s afiksoidima te konačno blendove kojima će biti posvećeno zasebno poglavlje i najviše pažnje (usp. s Šimandl 2013: 110). Prva skupina (mehaničko slaganje prvih slogova ili početnih dijelova riječi) jest ono što Šmilauer u svojem starijem, značajnom radu naziva kratičnom tvorbom (*zkrátkové tvoření*).

Od riječi pronađenih u korpusu, gotovo sve koje se mogu svrstati pod mehaničko slaganje prvih slogova ili početnih dijelova riječi mogu se svrstati i pod kratičnu tvorbu. Jedinstveni su primjeri koji se ne mogu podvesti pod kategoriju kratične tvorbe, a koji jesu nastali mehaničkim kraćenjem dviju riječi te njihovim slaganjem. Kao što je napomenuto u izvoru, takvi su primjeri u češkome jeziku preuzeti iz ruskoga ili su nastali po uzoru na njega (usp. s Šimandl 2013: 110). Iako se, kako tvrdi autor, takva tvorba nije u češkome nikada udomačila, vidimo da je ona u njemu ipak još uvijek prisutna, pa makar rubno i okazionalno. Rod tako nastalih imenica određuje se oblikom stvorene složenice, a nipošto prema rodu ishodišne riječi, ili pak bivaju nedeklinabilne srednjega roda (usp. s Dokulil 1986: 523).

Riječ	Značenje	Prijevod značenja	Tvorba
pedofak	pedagogická fakulta	pedagoški fakultet	ped – o – fak

Pronađen je samo jedan takav primjer, a on najvjerojatnije jest stvoren po uzoru na ruski jezik. Zbog minimalna uzorka i specifičnosti parasustava ne možemo biti sigurni kakav je slučaj s ostalim takvim okazionalizmima i neologizmima. Smatramo vjerojatnim kako je analizirana riječ tvorena po uzoru na rusku riječ *филфак* /filfak/ ili koju drugu stvorenu na jednak način³⁷. Ono što je kod riječi *pedofak* interesantno jest to da se ne uklapa u slične suvremene riječi u češkome jeziku. Za označavanje značenja *pedagogická fakulta* (pedagoški fakultet) u češkome razgovornom jeziku već postoje riječi *pedák* i *pajdák* tvorene veoma plodnom univerbizacijom.

Druga navedena skupina, odnosno mehaničko slaganje s afiksoidima, takva je tvorba koja bi se inače svrstavala u slaganje te se obično niti ne izdvaja kao zaseban tip, iako se opravdano može promatrati kao takav. U radu je naveden samo jedan primjer – *narkokracie* 'narkokracija', ali takav koji dobro objašnjava bît. To je „spoj prefiksoida i sufiksoida, gdje nedostaje korijen“, dok sâm autor smatra logičnijim tumačenjem kako je to „složenica od dvaju

³⁷ Autor rada vlada ruskim jezikom tek u manjoj mjeri, ali je siguran u ispravnost napisanoga.

autosemantičkih korijena³⁸ (Šimandl 2013: 110). Jasno je kako punoznačna riječ ne može nemati korijen, tako da je Šimandlovo pojašnjenje dobrodošlo jer se dotična dva dijela riječi uistinu ponašaju kao afiksoidi u smislu da ne mogu biti samostalne riječi (iako se mogu naknadno osamostaliti), ali ni u kojem slučaju ne može riječ, nužno punoznačna, nastala slaganjem od dvaju značenjskih dijelova biti bez korijenskoga morfema, odnosno bez njih dvaju.

Takve mehaničke složenice od dvaju afiksoida, odnosno od jednoga prefiksoida te jednoga sufiksoida u češkomu jeziku nisu neobične, a nastaju pod utjecajem engleskoga jezika. Drugim riječima, tvorene su od internacionalnih sastavnica.

Složenica: prefiksoid + sufiksoid	Sastavnice	Hrvatski prijevod
paleozofie	paleo + zofie	paleozofija
pornoholik	porno + holik	pornoholik / pornoholičar

Zbog nevelika broja pronađenih primjera teško je dati detaljnije zaključke. Možemo samo reći da takve riječi itekako postoje te da funkcioniraju prema opisanim karakteristikama.

3.2. Blending / stapanje / leksička fuzija

Za početak definirajmo ovaj rječotvorni postupak. U kroatistici je stapanje, odnosno blending „tvorba riječi kombiniranjem i fuzioniranjem neznačenjskih, nemorfemskih dijelova dviju (daleko najčešći slučaj, veoma rijetko triju) postojećih punoznačnica, dakle tvorba 'riječi hermafrodita'“. Blend je tvorenica, a postupak kojim nastaje zove se blending (Marković 2011: 224). Drukčije rečeno, blend je „riječ nastala stapanjem dvije ili gdjekad tri punoznačne riječi pri čemu se barem jedna skraćuje ili se pak polazne riječi prepleću na nepredvidiv način često slijedeći logiku zvukovne sugestije“ (Bagić 2015).

Prijeđimo sada na bohemističku perspektivu. U uglednoj se enciklopediji češkoga jezika *Czechency* blendovi jedva spominju. Na stranici *KONCEPTUÁLNÍ INTEGRACE* (*conceptual blending, conceptual integration*), gdje je riječ o teoriji mentalnih prostora,

³⁸ [...] měli bychom v případech jako *narko-kracie* vidět spojení prefixoidu se sufixoidem, kde chybí kořen; mně je bližší vidět v tomto výtvoru kompozitum o dvou autosémantických kořenech.

spominje se postojanje blendova i na morfološkoj razini uz navedena tek dva primjera na engleskome bez daljnjega objašnjenja. Štoviše, tvrdi se kako su bohemistički stručnjaci koristili teoriju konceptualne integracije tek u ograničenoj mjeri. Zbog svoje rubnosti u češkome jeziku u mnogim gramatikama srednje veličine, poput onih citiranih u poglavlju o neologizmima, blendovi se ili ne obrađuju ili se spominje eventualno jedan primjer u sklopu kakve srodne teme bez daljnjega objašnjenja. U istaknutim, starijim češkim djelima koja se opširnije bave tvorbom riječi blendovi nisu posve izostavljeni, iako ih se ne zove tim nazivom, niti se ulazi u detalje, ali ih se ukratko obrađuje. U vjerojatno najcjelovitijem opisu češke tvorbe, onome Miloša Dokulila, riječi nastale na taj način opisane su u sklopu tvorbe kratica, točnije mehaničkih zvukovnih kratica kao „skraćenicice dvorječnih spojeva, osovina jednorječnih kontrahiranih – 3.1.5) [mehaničkih skraćenicica], kod kojih je početak prve riječi spojen s krajem druge; obično na mjestu zajedničkoga 'potpornog' glasa“³⁹. Navedeno je pet primjera, od kojih tek neki imaju spomenuti jedan zajednički glas (sm – O – g, Tes – A – vela)⁴⁰, ili više njih (m – OT – el), dok ostali blendovi u ishodišnim riječima nemaju zajednički dio (os – ram, mo – péd) (Dokulil 1986: 524). Šmilauer u svojoj *Novočeškoj tvorbi riječi* unutar kratične tvorbe slogovnoga tipa između ostaloga ubraja i neke blendove poput *Tesavela* koje spominje i Dokulil, kao i primjere mehaničkih složenica karma (*Ka-rel Ma-cháček*), Svatka (*svat-ební ka-ncelář*) i Svazarm (*Svaz pro spolupráci s arm-ádou*)⁴¹ (usp. s Šmilauer 1971: 15). To je djelo starije i vrlo značajno za češku tvorbu riječi, a u njemu su obuhvaćeni različiti rijetki, *neobični* načini tvorbe koje smo većinski ranije opisali (v. potpoglavlje 2.6. *Klasifikacija i načini tvorbe neologizama*). Ono što je za blending posebno zanimljivo jest tvorbeni postupak koji se ondje naziva 'križanje riječi' (*křížení slov*) odnosno 'kontaminacija' (*kontaminace*) za koju autor tvrdi da nastaje mehaničkim spajanjem bliskoznačnih riječi. Neki su navedeni primjeri također uz originalno bilježenje kao u djelu sljedeći: *hrůz-ný* (grozan) + *straš-livý* (strašljiv) → *hrůzlivý* te *bez-božný* (bezvjernik) + *ne-znaboh* (poganin) → *beznaboh*, a interesantno je kako nakon definicije i primjerâ stoji napomena da „tako nastale riječi ne smatramo ispravnima“⁴² (usp. s Šmilauer 1971: 16–17). Navedeni primjeri, kao i pravilo da riječi koje se stapaju moraju biti sličnoga značenja, odudaraju od Dokulilova tumačenja te od svih konzultiranih novijih izvora, bilo bohemističkih, bilo kroatističkih ili inih. Ipak, ovako star opis ove pojave značajan je jer

³⁹ staženiny dvojslovných spojení, obdoba jednoslovných kontrakčních – 3.1.5) [mechanické zkráceniny], v nichž začátek prvního slova je spojen s koncem slova druhého; obvykle v místě společné opěrné hlásky [...]

⁴⁰ Primjeri blendova ovdje su pisani kao u našoj tablici s izdvojenim slovima zajedničkoga segmenta ishodišnih riječi pisanima majuskulom te odijeljenima crticom.

⁴¹ Objašnjenja mehaničkih blendova prenose se u izvornoj grafiji, gdje kurzivom označeni dijelovi ishodišnih riječi označavaju od kojih su dijelova nastale krajnje riječi.

⁴² Slova takto vzniklá nepokládáme za správná.

pokazuje kako ona u češkomu jeziku nije potpuna novost, nego da postoji već dugo, odnosno da njezini korijeni sežu davno, bez obzira na to što nije uobičajen tvorbeni način. Možemo tako reći da on nije nastao pod današnjim velikim utjecajem engleskoga jezika, unatoč tome što, kako ćemo vidjeti, pod njegovim utjecajem doživljava snažnu ekspanziju.

Za blending kao relativno novu pojavu postoje mnogi nazivi, navodno njih čak 30-ak, od kojih su neki češki prema Šimandlu (2012 i 2013): *mišení, řezání, splývání, kontaminace* i *příklánění*, a neki su drugi važni dodatni hrvatski nazivi prema Markoviću (2009, 2011): stopljenica i stapanje te leksička fuzija, a od engleskih i međunarodnih spomenut ćemo *portmanteau (word)* koju inače radije izostavljamo jer u različitim izvorima ima različita značenja, primjerice za Šimandla je to sinonim za tip V blendova. Prema radu Čagalj i Šunjića (2017) donosimo još jedan naziv korišten u slovačkom jeziku, a to je leksičko križanje (*leksikálne križenie*). Ipak se u svim tim jezicima postupno ustaljuje i usuglašava uporaba naziva *blending* za ovaj način tvorbe te *blend* za njezin rezultat.

U svojem radu u kojem opisuje blending kao vrstu mehaničkih složenica Šimandl iznosi i njegovu definiciju:

S mehaničkom kompozicijom blending ima zajedničko to što se također ne obazire na morfološku građu riječi. Koristi se ishodišnim riječima – prototipno su 2 – kao s lancima elementarnih znakova (fonema, grafema) i spoji ih (stopi ih) tako da nastane nova riječ. Obično se prema početku tvorenice raspoznaje prva, a prema završetku druga ishodišna riječ.⁴³ (Šimandl 2013: 111)

Postoji više podjela stopljenica, pa tako možemo razlikovati, primjerice prema semantičko-sintaktičkom kriteriju, determinativne i koordinativne ili, prema odnosu važnosti sastavnica, endocentrične i egzocentrične stopljenice (usp. s Čagalj i Šunjić 2017: 70–71) ili prema njihovom porijeklu nastanka razlikovati: one posuđene kao već stvorene u drugih jezika, domaće stopljenice iz slenga, prigodne iz jezika reklame i marketinga, prigodne iz jezika novina i internetskih portala te individualne iz beletristike i prevodilaštva (usp. s Marković 2011: 226). U ovom radu, koji se bavi primarno tvorbom, posegnut ćemo za podjelom na toj razini. Šimandl piše o tome kako u anglistici i hispanistici postoji razlikovanje dvaju tipova blendova, koje objašnjava te daje za njega brojne primjere. Podastire sljedeće razlikovanje koje je primarno anglističko stoga što je blending tamo čest i plodan tvorbeni postupak za razliku

⁴³ S mehaničkom kompozicijom má blending společné to, že nehledí k morfološkové stavbě slova. Zachází s východiskovými slovy – prototypicky jsou 2 – jako s řetězci elementárních znaků (fonémů, grafémů) a prolne je (příkloní je) tak, že vznikne slovo nové. Obvykle lze podle začátku výtvaru rozeznat první a podle konce druhé východiskové slovo.

od trenutna stanja u češkomu (kao i u slovačkomu i hrvatskomu) jeziku. U ovoj podjeli dva su tipa blendova koji se razlikuju prema tome imaju li ishodišne riječi zajednički segment ili nemaju.

Kod [tipa V,] vješalice od jedne se riječi „vidi“ samo dio koji nije skriven, odnosno početak prve riječi spojen je s krajem druge. Riječi koje tvore [tip T,] teleskop moraju imati zajednički dio (spojen mehanički kao lanac slova/glasova), prototipno zajednički vokal; zbog tog je ograničavajućega uvjeta tip T rjeđi nego V.⁴⁴ (Šimandl 2012: 4)

Opisanom će se podjelom blendova voditi i analiza naših primjera, a bit će korištene iste kratice u objašnjenju značenju.

S blendingom kao novim i malo proučenim tvorbenim načinom ima mnogo problema, pa Šimandl pojedinačno popisuje i rasvjetljava neke problematičnije primjere (usp. s Šimandl 2012: 5–7). Dok se neki problemi tiču pojedinih blendova više, a drugih manje, neki se problemi mogu izdvojiti kao zajednički za blending općenito.

Osnovni problem znanstvenoga shvaćanja blendinga (i bez razlikovanja V i T) jest u njegovu korištenju kreativnosti – drukčije rečeno: to je jedan od načina kreativnoga rječotvorja. Kreativnost je igra, čija pravila u znatnoj mjeri određuje onaj tko ju igra. Uvjeti trajnoga prihvatanja riječi u leksik jesu opća razumljivost i prihvaćenost te trajnija potrebnost.⁴⁵ (Šimandl 2012: 7)

Pišući o razlici između jezične produktivnosti te jezične kreativnosti, Marković navodi kako je korisnik jezika kreativan „u okviru svojega jezika tako da na temelju ponuđenih elemenata i pravila beskonačno gradi nove oblike, ali ... i tako da svjesno gradi oblike koji narušavaju postojeća pravila“, ali ipak ne prelazeći granicu koju je jezična zajednica spremna prihvatiti i ovjeriti (Marković 2013: 133). Osim problematične jezične kreativnosti, taj „ekspresivan leksem [...] karakteriziraju enigmatičnost, ludičnost, humornost i kritički potencijal“ (Bagić 2015), a svi ti faktori čine ga manje podatnim stručnoj analizi. Blendove je često teško razumjeti, pogotovo kada su izvađeni iz svojega prirodna konteksta. Oni, za razliku od izvedenica i složenica, nisu samo puki zbroj značenja morfema, već ishodišne riječi združene u blend daju novo značenje koje nekada nastaje tako što jedna od njih tek modificira značenje druge, a nekada komponente proizvode čak posve novo značenje. Osim toga velik

⁴⁴ Pri vješaku je z jednogho ze slov „vidět“ jen nezakrytou část, popřípadě je začátek prvního slova spojen s koncem druhého. Slova vytvářející teleskop musí mít společnou část (pojatou mechanicky jako řetězec písmen/hlásek), prototypicky společnou slabiku; pro tuto omezující podmínku jsou T vzácnější než V.

⁴⁵ Základní problém vědeckého uchopení blendingu (i bez lišení V × T) je v tom, že se při něm uplatňuje kreativita – jinak řečeno: je to jeden ze způsobů kreativní slovo tvorby. Kreativita je hra, jejíž pravidla do značné míry určuje ten, kdo si hraje. Podmínkami trvalého přijetí formace do slovní zásoby jsou pak obecná srozumitelnost a přijatelnost a také trvalejší potřeba.

broj blendova označava pomodne sadržaje ili već postojećim sadržajima daje novi izraz s kakvom dodanom konotacijom ili izraženim osobnim stavom prema sadržaju koji označava, a riječ koja označuje određenu pojavu već postoji. Takve riječi jeziku nisu nužne, te bez njih može dalje normalno funkcionirati, a relativno se rijetko, barem u našim jezicima, blendom imenuje nova izvanjezična pojava koja je dužega vijeka te koja je potrebna većemu broju govornika.

Šimandl tvrdi da bi zbog njihova specifična karaktera bilo nemoguće precizno kvantificirati mehaničke kratice i blendove u jeziku te ustvrditi koliko ih je bilo u kojemu trenutku, kao što je to moguće učiniti za riječi nastale uobičajenim tvorbenim načinima. Ipak, siguran je u njihov kontinuiran razvoj zbog toga što utjecaj engleskoga jezika sve više jača, a te se tvorbe šire ponajviše iz njega, te zato što se povećava potražnja za kreativnim izrazima u komunikacijskim sferama kao što su reklama i marketing. Također tvrdi kako opis takvih tvorbi ne može biti jednako precizan kao opis klasičnih tvorbenih načina (usp. s Šimandl 2012: 8). Primjećuje kako mehaničko kraćenje uzima sve više maha, ali da još uvijek nije dovoljno istraženo, a preko blendinga se u bohemistici kao načina tvorbe prelazi šutke, odnosno još mu se uvijek ne pridaje dovoljno pažnje (usp. s Šimandl 2012: 9).

U drugomu radu iznosi o blendingu neka svoja viđenja i predviđanja, a to su da broj blendova u posljednje vrijeme raste, čemu je jedan od razloga razvoj komunikacijskih sfera koje su sklone blendovima. Smatra kako blending postaje sve važnijim tvorbenim načinom. Marković blendingu također predviđa svijetlu budućnost. Tvrdi kako je sasvim izvjesno da će prije ili kasnije prvo rječnici, a potom i derivatološki priručnici, konstatirati postojanje autohtonih leksema nastalih stapanjem, takvih koji će nadrastiti okvire okazionalne jezične igre i postati dijelom općega aktivnog leksika (usp. s Marković 2011: 235). Osim razlike što u hrvatskim derivatološkim priručnicima, kako je tamo zaključeno, blending još nije registriran, dok u češkima vidimo da barem donekle jest, njihovo ponašanje u tim dvama jezicima kao srodnima (kao i u slovačkom) nema velikih razlika, štoviše na temelju prethodnih se zaključaka čini da je ta tvorba u češkomu razvijena više nego u hrvatskomu ili barem jednako kao u njemu. Konstatirano je kako će odlučujuću ulogu u njezinu razvoju imati budućnost blendinga u engleskomu jeziku, a zasad se taj tamošnji plodan postupak samo sve više širi. Na kraju citirani autor (Marković 2011: 236) iznosi „činjenicu“ da se stopljenice, odnosno blendovi „javljaju u hrvatskome slengu, razgovornome jeziku, u reklamnome diskursu te na internetskim portalima“ – što je Šimandl također označio komunikacijskim sferama sklonima blendovima u češkomu jeziku – a to „može samo pridonijeti njihovoj širenju“ iz triju razloga: te su

komunikacijske sfere jezika izrazito sklone jezičnoj kreaciji, aluzivnosti i duhovitosti, te zauzimaju mjesto koje je u najmanju ruku ravnopravno standardu, i treći je razlog taj što je stapanje u engleskomu jeziku i američkoj kulturi čest postupak, a te sfere u nas bez skrupula preuzimaju tamošnje modele.

Šimandl dodaje kako ne samo blendovi nego sve kreativne tvorenice téže jedinstvenosti, što dovodi do problema u prihvaćanju takvih riječi kao punopravnih dijelova leksika, odnosno do problema u prelasku riječi s periferije u centar (Šimandl 2012: 9). Tome je tako jer dolazi do disbalansa između željene kreativnosti pri tvorbi i nastanku riječi s jedne strane te njihove nužne razumljivosti kod šire javnosti s druge strane. Jeziku je potrebna analogija, a jedinstvenost je anomalija. Zbog toga blendovi i ostale riječi stvarane neautohtonim postupcima u češkomu i u hrvatskomu jeziku najčešće imaju kratak životni vijek te u leksiku zauzimaju perifernu poziciju.

Slijedi tablica u kojoj smo ispisali iz rječnika *Hacknutá čeština* sve blendove koji počinju na slovo P. U rječniku je to slovo veoma opširno i bogato riječima tvorenima blendingom. Ispisane su u pet stupaca, čija su značenja sljedeća. Prvi stupac predstavlja ispisane češke blendove, u drugomu su stupcu izdvojene ishodišne riječi pomoću kojih su pojedini blendovi stvarani. Između njih smo bilježili znak množenja (×) umjesto znaka plus (+) kako bi se označio nekonkatenativni postupak stapanja, a ne linearna afiksacija, kao što je činjeno u *Rječniku stopljenica* (Marković 2016). Treći stupac predstavlja prijevode riječi komponenata iz drugoga stupca na hrvatski jezik. Četvrti stupac sadrži dotični blend ispisan tako da budu prikazani njegovi mehanički izdvojeni dijelovi koji su radi jasnoće razdijeljeni crticom. Neki su od tih dijelova ispisani majuskulnim pismom, što označuje da su to segmenti zajednički objema ishodišnim riječima od kojih je blend tvoren. U petome su stupcu analize blendova. Za svaki piše ili slovo V ili T te eventualno dodatno pojašnjenje. V i T jesu kratice koje znače sljedeće: V, 'vješalica' – „tip blendova bez zajedničkoga segmenta ishodišnih riječi“; T, 'teleskop' – „tip blendova čije ishodišne riječi imaju zajednički segment u središnjemu, tranzitnom dijelu“ (prema Šimandl 2013: 116)⁴⁶. Kod nekih je kratica u petome stupcu dodana riječ *klasični* u značenju prototipni, kod nekih piše *bez kraćenja*, što znači da nijedna ishodišna riječ nije bila mehanički kraćena, nego da su jednostavno srasle s tim da su se određenim mehaničkim segmentom jednostavno preklopile.

⁴⁶ V – vješák (portmantou) jako typ blendů bez společného řetězce/znaku

T – teleskop jako typ blendů se společným řetězcem/znakem ve střední, tranzitní části

pačuláda	pačule × limonáda	pačuli (biljka) × limunada (u češkom značenju te riječi kao slatko piće s voćnim okusom)	pačul – áda	klasični V
padjektivum	padlý × adjektivum	glup, loš × pridjev	p – AD – jektivum	klasični T
pakafe	pak × kafe	paket × kava	pa – K – afe	T bez kraćenja
pandolezec	pand(a) × prdolezec	panda × ulizica (vulgarno)	pand – olezec	V; poseban slučaj; isto početno slovo
panelama	panelák × panorama	zgrada socrealističke gradnje × panorama	panel – ama	klasični V
papesník	papír × kapesník	papir × maramica	p – AP – esník	T; jedna riječ urasla u drugu
parkarta	parkovací × karta	parkirni × karta	par – K – arta	T; druga riječ je cijela
parnografie	parní × pornografie	parni × pornografija	pa – RN – ografie	klasični T; velika zvučna podudarnost
pátročina	pátek × otročina	petak × crnčenje	pá – T – ročina	klasični T
penisilín	penis × penicilín	penis × penicilin	PENI – s – ilín	T; velika zvučna podudarnost početnoga dijela; jedna riječ je cijela

pesemeska	pes × esemeska	pas × SMS poruka	p – ES – emeska	T bez kraćenja
pičasí	piča × počasí	pička × vrijeme	pič – A – sí	klasični T; velika zvučna podudarnost početnoga dijela
pichnik	píchat × piknik	jebati × piknik	pich – nik	klasični V; velika zvučna podudarnost početnoga dijela; kraćenje vokala i
pitíže PL. TAN.	pití × potíže	piti × problemi	pit – Í – že	klasični T; velika zvučna podudarnost početnoga dijela; jedna riječ je cijela
Pitomio	pitomý × Tomi (Okamura)	glup × Tomio (Okamura)	pi – TOM – io / pi – TOMI – o	klasični T; eponimizacija
pivián	pivo × pavián	pivo × pavijan	pi – V – ián	klasični T; velika zvučna podudarnost početnoga dijela
pivodeň	pivo × povodeň	pivo × poplava	pi – VO – deň	klasični T; velika zvučna podudarnost početnoga dijela
placanelák	plac × panelák	prostor × zgrada sorealističke gradnje	P – lac – anelák	T bez kraćenja; podudarnost u početnom dijelu; jedna riječ urasla u drugu

poblitik	poblít (se) × politik	povratiti × političar	PO – b – LIT – ik	klasični T; jedna riječ urasla u drugu; kraćenje vokala i
pohoror	pohovor × horor	razgovor × horor	po – HO – r – OR	klasični T; podudarnost u završnome dijelu
politikatel	politik × podnikatel	političar × poduzetnik	PO – lit – IK – atel	klasični T; podudarnost u početnom dijelu
politrik	politik × litr	političar × litra	po – LIT – r – ik	T bez kraćenja; jedna riječ urasla u drugu
pomočeň	povodeň × močit	poplava × mokriti	po – moč – eň	V; duža riječ zadržava strukturu
populitik	populista / populistický × politik	populist / populistički × političar	PO – pu – LI – tik	T; jedna riječ urasla u drugu; početak je zajednički
pornádo	porno × tornádo	porno × tornado	p – ORN – ádo	klasični T
prasopis	prase × krasopis	prase × krasopis	p – RAS – opis	klasični T ⁴⁷
prcovat	prcat × pracovat	jebati × raditi (na poslu)	PR – c – ovat	T; početak je zajednički ⁴⁸
prdol	pánský × drdol	muška × punđa	p – rdol	klasični V; dodatno analizirano

⁴⁷ Riječ bi tvorbeno mogla biti shvaćena eventualno i kao složenica od riječi *krásný*, interfiksa *-o-* te formanta *pis*, tj. *kras – o – pis*, ali leksički to nema opravdanja jer blend zadržava značenja obiju ishodišnih riječi, pa čak i riječi *krasopis*, iako u antonimnom značenju.

⁴⁸ Moguće je i tumačenje prema kojemu kraća, vulgarna riječ (*prcat*) na dužu riječ (*pracovat*) sa značenjem *raditi* utječe na temelju njihove velike međusobne formalne sličnosti tako što iz nje izbacuje vokal *a*, te mijenja njezino značenje dodavajući u njega komponentu negativnosti, tj. novo značenje postaje *raditi slabo, nikako*.

presstitut (ž. presstitutka)	press × prostitut	press × prostitut (muška prostitutka)	PR – ess – titut	T; početak je zajednički
prochlastinace	prokrastinace × chlast	prokrastinacija × alkohol	pro – chlas – T – inace	T; analogija*
prokafinace	prokrastinace × kafe	prokrastinacija × kava	pro – K – af – inace	T; analogija i *
prokrastinácek	prokrastinace × nácek	prokrastinacija × bedak	prokrasti – N – ácek // prokrasti – NÁC – ek	T bez kraćenja; duljenje vokala á
pršinec	pršet × prosinec	kišiti × prosinac	PR – š – inec	T; početak je zajednički
prúseriál	prúser × seriál	proljev × (televizijska) serija	prú – SER – iál	T bez kraćenja
překlama	překrýt / překrývající × reklama	prekriti / prekrivajući × reklama	př – EK – lama ⁴⁹	klasični T
překlamatlatel	překladatel × klammat × matlal	prevoditelj × razočaravati × trapavi (prijevod imena Matlal jednog od likova iz serije <i>A je to</i>)	pře (1) – kla (1×2) – mat (2×3) – la (3×1) – tel (1)	T; Unutar riječi broj 1 uvrštene su riječi 2 i 3, a svake se dvije od njih preklapaju međusobno s barem nekoliko slova. Riječ broj 1 kao najduža zadržava svoju strukturu. ⁵⁰

⁴⁹ Osim navedene raščlambe mogućom (možda i boljom) smatramo također *p – řek – lama* po kojoj je početno 'r' iz riječi *reklama* pod utjecajem fonetske okoline glasovnom promjenom prešlo također u ř.

⁵⁰ Zbog kompleksne tvorbe od triju polaznih riječi u zagradama je brojevima naznačeno od koje ishodišne riječi potječe koji dio.

překrad	překlad × krad(-) (od 'krást')	prijevod × krad(-) (od krasti)	PŘEK – r – AD	T; velika zvučna podudarnost
přítulka	přítelkyně × přítulit (se)	djevojka (partnerica) × prigriliti se	PŘÍT – u – lk – a* I ILI Í	T; naknadno objašnjeno

Pandolezec – može biti blend riječi *panda* i *prdolezec*, iako zapravo i nije blend u pravu smislu jer je riječ tvorena od značenjskih dijelova, odnosno od morfema. Iz riječi-modela *prdolezec* koja je tvorena slaganjem od *prd – o – lez(t) – ec(0)* dalje je zamjenom prvoga korijena *prd* novim korijenom *pand(a)* stvorena ta nova riječ. Riječ se leksički ponaša kao da bi trebala biti tvorena blendingom, a ne slaganjem jer značenjski zadržava i korijen *prd* koji je formalno izbačen. Ni u slučaju da je riječ tvorena blendingom, taj korijen vrlo vjerojatno opet ne bi bio vidljiv, ali bio bi prisutan. Za ovu riječ možemo ustvrditi kako formalno nije tvorena prema svim pravilima, ali jasno je da bez poteškoća može biti shvaćena ako je izrečena u prigodnu kontekstu u kojemu je očekivana. Ono što uopće omogućuje tvorbu ovakva okazionalizma jest zvučkovna podudarnost dvaju korijena.

Prdol – kod ovoga blenda istaknimo postojanje još jedne, gotovo identične imenice, a to je *mrdol*, u značenju *mužský drdol* 'muška punđa'. Neobično je i interesantno koliko su one sinonimne na različitim razinama jezika. Kao prvo, značenje im je posve jednako, tj. jednaka mu je čak i konotacija, koja je negativna, posprdna, pa i vulgarna. Formom se među njima razlikuje tek jedno, početno slovo, dok su količina i raspored ostalih slova jednaki. S tvorbenoga su gledišta nastali na posve isti način – fuzioniranjem dviju imenica od kojih je prva sinonima, a druga je ista. Fuzionirani su *pán × drdol* odnosno *muž × drdol*, te su obje fuzije provedene na isti način; tako da je od prve imenice zadržano tek prvo slovo, a od druge je zadržano sve ostalo osim prvoga slova, zajedno s brojem slova nje kao dulje riječi. Ono što je još zanimljivo ovdje jest to u objema riječima nema nijednoga zajedničkog slova koje se preklapa iz prve i iz druge imenice, a ono što omogućava i podržava konkretan tvorbeni postupak jest ranije spomenuta značenjska konotacija. Prva imenica konotira *prd* ili *prdel*, a druga konotira *mrd*, što su oboje vulgarizmi (slabiji i jači). Osim značenjske konotacije jasan je tako i stav autora te korisnikâ riječi o pojavi opisanoj riječju.

Prochlastinace i **prokafinace** – u opisima ovih blendova stavljena je napomena *analogija*. Iako su formalno različiti tipovi blendova, tj. prvi je vješalica, a drugi teleskop, ove dvije riječi nastale su na isti način uz pomoć analogije te narodske etimologije, odnosno pogrešna segmentiranja riječi na morfeme među govornicima koji za etimologiju nisu stručni (usp. s primjerice *Czechency: LIDOVÁ ETYMOLOGIE*). Pogrešno je pretpostavljeno da je češka posuđenica iz engleskoga jezika prokrastinace tvorena kao pro-krast-inac(e), odnosno da je korijen riječi neki nepoznati glagol *krast(ovat)* uz ustaljeni prefiks *pro-* te sufixs *-inace* 'inacija' u značenju kakva procesa. Pretpostavljeni korijen *krast* zamijenjen je u navedenim slučajevima poznatim i postojećim riječi *chlast* 'alkohol' odnosno *kafe* 'kava', s time da je značenje riječi prokrastinace – nezdravo odgađanje obaveza – dopunjeno značenjem novoga korijena kao 'odgađati obaveze uz kavu odnosno alkohol'.

Přítulka – blend sa svrhom kraćenja te dodanom pozitivnom konotacijom. Ovo je jedan od rijetkih primjera blenda, odnosno među riječima koje smo obradili jedini čiji je tvorbeni rezultat kraći od obiju riječi od kojih je nastala stopljenica. Od dugačke riječi *přítelkyně* (djevojka, partnerica) stvorena je nova, kraća riječ koja ima dodanu pozitivnu konotaciju, odnosno od neutralne je riječi stvoren hipokoristik. Riječ time nije samo skraćena, nego je i njezin sufixs pojednostavljen jer je sufixs *-k(a)* svakako i jednostavniji i kraći od sufixsa *-kyn(ě)*. Ova je riječ sa svojim značenjem i opisanim tvorbenim obrascem u rječnik *Čeština 2.0* unesena još 2009. godine. U češkome jeziku danas postoji homonim te riječi koji osim svojim identičnim oblikom nema ništa zajedničko s opisanim blendom. Homonimna riječ *přítulka* tvorena je izvođenjem od glagola *přitulit se* (při – tul – k(a)) te nema ništa zajedničko s imenicom *přítelkyně*. Ona se koristi kao sinonim riječi *muchláček* u značenju dekice od kakva mekana materijala poput pliša koja služi nedonoščetu kao pomoć pri spavanju⁵¹. Objašnjenje iz citirana izvora datira iz 2014. godine, gdje se pojavu opisuje kao novu. Dakle, primijećeno je da je blend iz internetska rječnika nastao prije izvedenice za pomodnu dekicu.

Nakon provedene analize relativno velika broja izdvojenih blendova htjeli smo provjeriti i ovjeriti sve izrečene podatke iz korištenih citiranih djela. Vidjeli smo da su blendovi u češkomu jeziku pojava koja uzima sve više maha unatoč tome što i naš korpus ne možemo svrstati u centar jezika nego na njegovu periferiju. Unatoč tome, činjenica da se o blendovima kao o novim riječima u jeziku piše u književnim djelima te da ih se uvrštava u rječnike poput *Čeština 2.0*, pa i *Hacknutá čeština*, i to ne u malenu broju znači da njihova pojavnost i

⁵¹ Prema članku s internetske stranice <https://zena-in.cz/clanek/klicem-ke-spokojenemu-spanku-miminka-je-uspavaci-ritual-plne-brisko-i-muchlacek> (pregled: 2. IX. 2023.)

zastupljenost u češkomu jeziku jača. Od ukupnih 38 blendova obrađenih u tablici, njih je 6 vješalica, tj. tipa V, a ostalih je 30 teleskopskoga tipa T s napomenom da smo pod tip T ubrajali i one blendove u kojima su se preko zajedničkoga segmenta dvije ishodišne riječi jednostavno stopile bez ikakva prethodna kraćenja kao što su *pakafe*, *pesemeska*, *průseriál* i *prokrastinácek*, a neke koje se nisu kratile, spojile su se tako što je manja riječ urasla unutar veće (*papesník*, *placanelák* i *politrik*). Šimandl je ustvrdio kako je tip T rjeđi od tipa V zbog dodatna ograničavajuća uvjeta da ishodišne riječi takva blenda moraju imati zajednički segment, a u našim je primjerima tip T daleko češći od tipa V. To objašnjavamo time da zajednički segment ishodišnih riječi olakšava razumijevanje blenda i povećava njegovu kompaktnost. Pet smo stopljenica istaknuli i izvan tablice te dali o njima zasebne komentare. Iako nismo previše zadirali u semantiku, vidljivo su prisutni elementi poput kreativnosti, enigmatičnosti, ludičnosti, humornosti i kritička potencijala. Može se još zaključiti da, uz jednu jedinstvenu spomenutu iznimku – riječ *přítulka* – koja je analizirana također zasebno, generalno vrijedi pravilo da je blend brojem svojih slova odnosno glasova veći od veće ishodišne riječi, a manji nego obje ishodišne riječi zajedno. Vidjeli smo kako primjeri blendova sačinjeni od više od dviju ishodišnih riječi postoje, iako su vrlo rijetki. Vidljivo je još mnogo, mnogo potencijalnih mogućih i potrebnih istraživanja blendova.

4. Zaključak

Analizirane su dvije periferne, a značajne jezične teme: neologizmi kao periferija leksičkoga blaga jezika te slabo istraženi tvorbeni postupci koji se nerijetko opisuju atributom *neobični*. Potvrđeno je kako te periferne nove riječi kao i odabrani dio tvorbene periferije nisu nedohvatna iluzija. Saznali smo za parasustav, što je manje zastupljen sustav tvorbe koji ustrajno nastoji umaknuti stručnoj analizi, što donekle uspijeva zbog svoje dinamične naravi. Brzo se mijenja i nije toliko uočljiv. Ipak, on itekako ima svoja pravila jer jezik uvijek funkcionira prema pravilima, samo što su slijedom utvrđenih okolnosti pravila koja u njemu vladaju opuštenija. Tome pridonosi činjenica da mehaničko kraćenje i još više blending ovise o kreativnosti individualnih govornika, korisnika jezika. Blendovi su većinski okazionalne prirode, odnosno riječi su stvarane prigodno, što znači da se kuju u hodu, tj. za određenu prigodu, te imaju kratak rok trajanja u jeziku jer, kao što brzo nastanu, isto tako i brzo nestanu. Kako blending nije autohtoni tvorbeni postupak u češkomu (kao ni u hrvatskomu) jeziku, teško je da se blend dugo zadrži. Pretpostavili smo na početku samo to da će engleski jezik imati velik utjecaj na predmete našega istraživanja, za što možemo reći da se potvrdilo. Njegov utjecaj nije toliko izravan, ali suptilno pruža modele koje češki jezik oponaša. Mehaničko kraćenje, a pogotovo blending, iznimno je interesantna pojava u jezika koja se pojavila tek relativno nedavno, barem kad je riječ o češkomu (kao i hrvatskomu) jeziku. Uz nadu da je ovaj rad barem zagrebao površinu napomenimo kako su moguća i poželjna mnoga buduća istraživanja te pojave, bilo na planu tvorbe, bilo na planu semantike ili štogod drugo vezano uz nju.

5. Literatura

Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Nakladni zavod Globus.

Bagić, Krešimir. 2015. Stopljenica: riječ, figura, kultura. U: Krešimir Bagić i Nikola Koščak (ur.). *Svijet stila, stanja stilistike: Zbornik radova*. 2015. <https://stilistika.org/svijet-stila-stanja-stilistike> (pregled: 7. IX. 2023.)

Cvrček, Václav i dr. 2015. *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.

Čermák, František. 2010. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Čagalj, Ivana – Vice Šunjić. 2017. O nekim aspektima leksičkoga stapanja u hrvatskom i slovačkom jeziku. U: Zrinka Kovačević i Ivana Vidović Bolt (ur.). *Život mora biti djelo duha: zbornik posvećen prof. dr. sc. Dubravki Sesar*. 2017. Zagreb: Disput.

Dokulil, Miloš i dr. 1986. *Mluvnice češtiny 1. Fonetika, fonologie, morfonologie a morfemika tvoření slov*. Praha: Academia.

Danaher, David S. 2017. KONCEPTUÁLNÍ INTEGRACE. U: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/KONCEPTUÁLNÍ INTEGRACE> (pristup: 20. IX. 2023)

Havránek, Bohuslav – Alois Jedlička. 1981. *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Havránek, Bohuslav – Alois Jedlička. 1981. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hladká, Zdeňka (1), Renata Novotná (2,3), Helena Karlíková (4). 2017. HAPAX LEGOMENON. U: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. <https://www.czechency.org/slovník/HAPAX LEGOMENON> (pristup: 20. IX. 2023)

Hradilová, Darina. 2010. *Expresivní neologizmy z hlediska slovo tvorby*. Olomouc: Bohemica Olomucensia. II, 3, str. 17–26.

Internetová jazyková příručka. 2008–2023. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
<https://prirucka.ujc.cas.cz/> (pregled: 7. IX. 2023.)

Karlík, Petr – Nekula, Marek – Rusínová, Zdenka. 1995, 1996. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Kavka, Martin – Michal Škrabal – i suradnici. 2018. *Hacknutá čeština: Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Brno: Jan Melvil Publishing.

Marković, Ivan. 2009. Tri nehrvatske tvorbe: infiksacija, reduplikacija, fuzija. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35(1), 217–241.

Marković, Ivan. 2011. Hrvatske stopljenice: Novina u slengu, jeziku reklame i novina. *Diskurs i dijalog: Teorija, metode i primjene*. Zagreb-Osijek: HDPL–Filozofski fakultet Sveučilišta JJ Strossmayera, 223–239.

Marković, Ivan. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.

Marković, Ivan – Ivana Klindić – Iva Borković. 2016. *Hrvatski rječnik stopljenica*.
<https://stilistika.org/hrvatski-rjecnik-stopljenica> (pregled: 3. IX. 2023.)

Janyšková, Ilona. 2017. LIDOVÁ ETYMOLOGIE. U: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
<https://www.czechency.org/slovník/LIDOVÁ ETYMOLOGIE> (prístup: 20. IX. 2023.)

Martincová, Olga i sur. 1998. *Nova slova v češtině. Slovník neologizmů*. Praha: Academia.

Martincová, Olga i sur. 2004. *Nova slova v češtině. Slovník neologizmů 2*. Praha: Academia.

Martincová, Olga i sur. 2005. *Neologizmy v dnešní češtině*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.

Martincová, Olga. 2017. NEOLOGISMUS. U: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
<https://www.czechency.org/slovník/NEOLOGISMUS> (prístup: 20. IX. 2023)

Martincová, Olga. 2017. OKAZIONALISMUS. U: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (ur.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.
<https://www.czechency.org/slovník/OKAZIONALISMUS> (prístup: 20. IX. 2023)

Muhvić-Dimanovski, Vesna. 2005. *Neologizmi: problemi teorije i primjene*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: FF press.

Navrátilová, Jana – Jana Drechslerová. 1997. *Stručná česká mluvnice*. Dubicko: INFOA.

Novosadová, Barbora. 2012. *Okazionalismiáda aneb okazionalismy v současné české reklamní tvorbě*. <https://markething.cz/okazionalismiada-aneb-okazionalismy-v-soucasne-ceske-reklamni-tvorbe> (pregled: 25. IIX. 2023.)

Pleskalová, Jana. 2000. *O tzv. parasystému*. Brno: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity 48. 41–46.

Plungjan, Vladimir Aleksandrovič. 2016. *Opća morfologija i gramatička semantika: Uvod u problematiku* [preveo Petar Vuković]. Zagreb: Srednja Europa.

Rusínová, Zdenka – Markéta Ziková. 2007. Slovo tvorba. U: Jana Pleskalová i drugi (ur.). *Kapitoly z dějin české jazykové bohemistiky*. Praha: Academia. 249–280.

Staněk, Vladimír. 2002. Okazionalismy v současné české publicistice. *Naše řeč* LXXXV, 2, str. 57–67.

Styblík, Vlastimil. 2007. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Šimandl, Josef. 2012. Z nepravidelného tvoření slov: mechanické krácení a přiklání slov, (blending). U: *Gramatika a Korpus 2012. 4. mezinárodní konference. U příležitosti stého výročí narození Miloše Dokulila*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 1–10.

Šimandl, Josef. 2013. Mechanické krácení a mechanické skládání; blending. U: *Problemi na neologijata v slavjanskite ezici*. Sofija: Akademično izdavatelstvo "Prof. Marin Drinov", 109–118.

Šmilauer, Vladimír. 1971. *Novočeské tvoření slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Vuković, Petar. 2013. *Uvod u jezikoslovnu bohemistiku I: fonetika i fonologija, leksikologija, rječotvorje*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: FF press.

Ziková, Markéta. 2001. Substantivní neologismy a jejich parasystémový charakter. *Naše řeč* LXXXIV, 2, str. 81–89.

Izvori

Čeština 2.0: Slovník, který tvoříte vy. <https://cestina20.cz/> (pregled: 7. IX. 2023.)

Kavka, Martin – Michal Škrabal – i suradnici. 2018. *Hacknutá čeština: Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Brno: Jan Melvil Publishing.

Tvorba čeških neologizama

Sažetak

U ovom se radu fokus stavlja na neke rijetke i neobične rječotvorne postupke, a to su primarno mehaničko kraćenje i blending. Rad je podijeljen na dva dijela, od kojih je prvi teorijski, a drugi je analitički. U teorijskom dijelu na početku je objašnjen odabir rječnika *Hacknutá čeština* za korpus, te je rečeno kakve se riječi u njemu nalaze, za čime slijede objašnjenja važnih pojmova neologizama, okazionalizama te hapaks legomena. Izloženi su zatim rječotvorje i tvorba riječi te su ukratko objašnjeni najuobičajeniji rječotvorni načini izvođenja i slaganja. Proučeno je na koje sve načine nastaju nove riječi u jeziku, te je ustanovljeno da su novotvoreni ekspresivni neologizmi plodno tlo za uporabu neobičnih rječotvornih postupaka. Kao što proučavani rječotvorni postupci zauzimaju periferni dio tvorbe, tako i neologizmi spadaju u periferiju leksika jezika. U analitičkome dijelu odabrani su određeni nelinearni tvorbeni postupci, odnosno oni koji ne nastaju udruživanjem morfema. Mehaničko kraćenje uklanjanje je dijela postojeće riječi koje zanemaruje morfemsku strukturu. Takve se skraćene riječi mogu osamostaljavati međusobno i združivati, a što je sve navedeno po nekoliko primjera riječi iz korpusa. Blending je postupak sličan mehaničkome kraćenju pomoću kojega nastaju nove riječi tvorene od barem dviju ishodišnih, a za njega je popisano i analizirano mnoštvo primjera. Zaključeno je kako su opisani tvorbeni postupci u češkome jeziku zbog svoje rubnosti zasad slabo istraženi, ali konstantnim porastom broja i učestalosti tako tvorenih riječi, oni se sve više proučavaju. Na njihov razvoj u velikoj mjeri utječe engleski jezik.

Ključne riječi: tvorba riječi, rječotvorje, neologizmi, okazionalizmi, mehaničko kraćenje, blending, (leksički) blendovi

Tvorba českých neologizmů

Shrnutí

V této práci je důraz kladen na některé vzácné a neobvyklé slovtvorné postupy, a to především mechanické krácení a blending. Práce je rozdělena do dvou částí, z nichž první je teoretická a druhá analytická. V teoretické části byl zpočátku vysvětlen výběr slovníku *Hacknutá čeština* pro korpus a bylo řečeno, jaká jsou v něm slova, po čem jsou vysvětlené důležité pojmy neologismů, okazionalizmů a hapax legomenech. Poté jsou vystaveny slovtvorba a tvoření slov, a stručně jsou vysvětleny nejběžnější slovtvorné způsoby odvozování a skládání. Bylo studováno, jakými všemi způsoby se nová slova v jazyce tvoří, a bylo zjištěno, že nově utvořené expresivní neologismy jsou úrodnou půdou pro použití neobvyklých slovtvorných postupů. Stejně jako studované slovtvorné postupy zabírají periferní část tvoření slov, tak neologismy spadají do periferie jazykové slovní zásoby. V analytické části jsou vybrány určité nelineární slovtvorné postupy, tj. postupy, které se netvoří srušením morfémů. Mechanické zkrácení je odstranění části existujícího slova, které zanedbává strukturu morfému. Taková zkrácená slova se mohou stát nezávislými nebo se mohou sjednocovat, pro nichž všechna jsou uvedena několika příklady slov z korpusu. Blending je postup podobný mechanickému zkrácování, kterým se vytvářejí nová slova z nejméně dvou začátečných slov, a bylo na něj uvedeno a analyzováno mnoho příkladů. Byl učiněn závěr, že popsané slovtvorné postupy v českém jazyce kvůli jejich marginalitě byly dosud málo prozkoumány, ale neustálým zvyšováním počtu a frekvence takto utvořených slov se stále více studují. Jejich vývoj je výrazně ovlivněn anglickým jazykem.

Klíčová slova: tvoření slov, slovtvorba, neologismy, okazionalismy, mechanické krácení, blending, (lexikální) blendy

Word formation of Czech neologisms

Summary

In this paper, the focus is on some rare and unusual word-forming procedures, and these are primarily clipping and blending. The paper is divided into two parts, the first of which is theoretical and the second is analytical. In the theoretical part, the selection of the *Hacknutá čeština* dictionary for the corpus was initially explained, and it was said what words were in it, which is followed by explanations of important concepts of neologisms, occasionalisms and hapax legomena. The word-formation is then exhibited and the most common word-forming ways of derivation and compounding are briefly explained. It has been studied in which ways new words emerge in language, and it has been found that newly formed expressive neologisms are fertile ground for the use of unusual word-forming procedures. Just as the studied word-forming procedures occupy the peripheral part of the word-formation, so neologisms fall within the periphery of the lexicon of language. In the analytical part, certain nonlinear word-forming procedures are selected, ie those that do not arise by associating the morphemes. Clipping is the removal of part of an existing word that neglects the morpheme structure. Such clipped words can become independent words or unite with each other, for all of which are given several examples of words from the corpus. Blending is a procedure similar to clipping by which new words formed from at least two originals are created, and a multitude of examples have been listed and analysed for it. It was concluded that the word-forming procedures described in the Czech language have so far been insufficiently researched due to their marginality, but because of the constant increase in the number and frequency of the words thus formed, they are being studied increasingly. Their development is greatly influenced by the English language.

Keywords: word-forming, neologisms, nonce words, clipping, blending, (lexical) blends